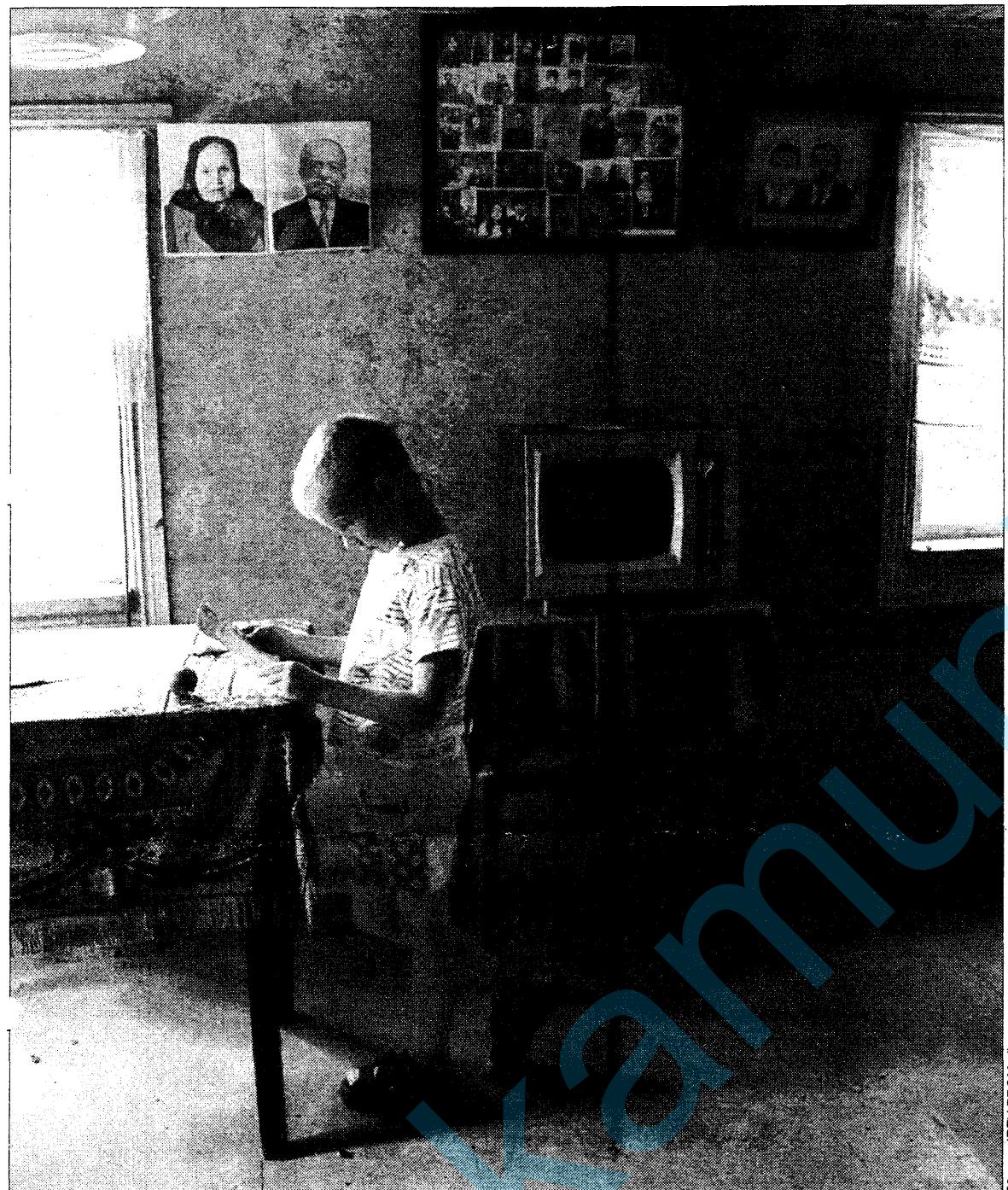

НАША НІВА

ПЕРШАЯ БЕЛАРУСКАЯ ГАЗЭТА

Заснаваная ў 1906. Адноўленая ў 1991. Выходзіць у пяцідзенкі. №33 (190) 14 жніўня 2000 г.

Навука

СПРЭЧКА ВАКОЛ СТРОНГІ

Французскія навукоўцы разводзяць генетычна змененую стронгу, што не хварэе і хутка расце, але няздольная да прадаўжэння роду

У французкім горадзе Рэн, у лябараторыі Інстытуту агранамічных дасьледаванняў, шляхам генетычных маніпуляцыяў стварылі стронгу, няздольную да размнажэння. Да яе геному дадалі ген, што замаруджвае выпрацоўку некаторых гармонаў, робячы немагчымай гамэтагенезу.

Да працы падштурхнула неабходнасць стварыць такую ге-

нетычна перамененую рыбу, якая б, нават выпадкова вырвашыся з пітомнікаў, не магла распаў-

сюдзіцца ў прыродзе і ствараць канкурэнцыю «створаным Богам» адменам стронгі.

Працяг на старонцы 4

Сяргей Харэўскі

Пакінутая беларускімі навукоўцамі за непразрыстай мяжою Вільня ўсё болей нагадвае тое, што археолігі называлі багатым культурным слоем. Багатым, але недаступным. Горад, чые архівы, музеі і бібліятэкі на дзве трэці складаюцца з матэрыялаў, што непасрэдна датычныя Беларусі,

яшчэ за савецкім часам быў бесперапынным аб'ектам паломніцтва беларускіх гуманітарыяў — ад акадэмікаў і слынных пісьменнікаў, да студэнтаў. Ад сюль абавязковая везулься навуковыя сэнсацыі і новых матэрыяляў, што зараз жа ўключаліся ў грамадскі і навуковы ўжытак. Невычэрпнае радовішча гістарычных і культурных фактаў абыцала

ніколі ня скончыцца і бясконца доўга забясьпечваць беларускую культуру новымі імёнамі і творамі, высьвечанымі зь нябыту. І вось рабочыя пакідалі кіркі на дне хіба толькі распачатага прытиску. Цяпер жа адно зредзьчасу заўітае ў Вільню які архівіст, каб, горычна ўёдыхнуўшы, адправіцца назад, у Рэспубліку Беларусь...

На мінулым тыдні я завітаў

Незалежныя кандыдаты ідуць на выбары

Апазыцыя ініцыявалася збор подпісаў за рэферэндум у падтрымку «четырох пунктаў» умоваў свабодных выбараў. Ладзіць акцыю Каардынавальная Рада Дэмакратычных Сілаў, пачацца яна мае на пачатку верасьня і мае на мэце прыцягчыць ўвагу грамадзкасці да недэмакратычнасці парламенцкіх выбараў, якія Лукашэнка праводзіць у каstryчніку, і да будучай прэзыдэнцкай кампаніі,

Працяг на старонцы 2

СТРАХ І НЯНАВІСЦЬ У МАСКВЕ

«Ну, як ты там?»
«Як я... Ты чую, што тут здаўлася?»

«Дык таму і звану! А яшчэ ж у Чачніі двух замачылі, ох, добра!»

«Што добра?! Ты зусім звар'яцеў? Я... Ды гэты пераход падземны... Ды...»

«А я памятаю, ты ж пра яго распавяядаў. Не-е, так і трэба, добра ix!»

Сябра на tym баку съвету відавочна ўзбуджаны, я на гэтым, у Москве, на мяжы ... не зусім валодаю сабой. Я крычу абытым, як ненавіджу Пуціна разам з Бацаевым і ўсю іхнюю кодлу, што жыць не даюць, што страшна. Сапраўды страшна.

Страх і нянаўісьць у Москве — гэты перафраз прыйшоў на думку задоўга да апошняга выбуху.

Пачну здалёк. Ёсьць у кожнай сітуацыі нейкая мяжа таго, што чалавек унутры ўважае за дапушчальнае. Калі, скажам, вучань малодшых клясаў толькі пачынае съвежы спытак, ён старанна крэсліць там літары, крый божа, каб ніводнай кляксы. Калі першая клякса ўсё-такі зьяўленаца — нядоўгая распач, а тады ягоная патрабаваніасць да сябе ўсё меншае, і ўрэшце — «раскоша бруду». Можна малаваць на палях ці нават проста на старонках паміж практыкаваннямі. Тады — новы спытак, і з кожным новым спыткам усё большае адлегласць ад таго першага, чысцютага.

Каб жа ішлося толькі пра вучнёўскія спыткі. Усе адымныя прынцыпы. Першы спытак, першае какашнанне, першая мана, першая кроў — жудасна тыповая кар'ера.

Пачынаць спачатку на той самай старонцы, дзе зявілася першая клякса, — цяжка, мужна вытрымаваць другую, трэцюю — яшчэ цяжэй; звычка да пераадоўлення спакусы бруду выпрацоўваеца ў меншыні, надта невялікай. Я, напрыклад, таму і ня скончыў школу выдатнікам.

«Раскоша бруду» — поўная разніявенасць; калі прамоклі чаравікі і запекаліся нагавіцы — можна крочыць праста па калюгах, усё адно речы мышы. Калі не атрымалася расейскага бліц-крыгі ў Чачніі — хай насельніцтва прызвычайваеца да выбуху і аўтаматычна ўвогуле (даўна ўжо згубіў); ужо пару тыдняў новы парапарт чакае мяне ў такім родным, спакойным менскім АВІРы; билет Москва-Менск на гэты чацвер. Таму водгукі перапужаных і абуранных тэлегледачоў на апошнія падзеі, з прапановамі «у́змадніць парапартны кантроль» (вар'яты, што значыць «у́змадніць», куды далей? заміж картак на мэтро парапарты ў турнікеты сувань?) і зрабіць «больш жорсткім парадак уезду і выезду з гораду» мяне таксама не пакідаюць абыякавым, цешаць, песьцяць, гадуюць парапару з абодвух бакоў.

Гады, калі няма сілы пачаць нована на гэтым спытакі — дык перагарніце неяк!!!

Халадзее нешта ўсярэдзіне. Не могу працягваць з гэтымі калюгамі ды кляксамі, бо йдзеца ўжо

Працяг на старонцы 5

ВІЛЕНСКІ СЪЛЕД ДАВЫДА ЯКЕРСАНА

быў у Віленскую Акадэмію мастацтваў. Тут добрая сталаўка, уладкаваная ў былой кляшторнай ядальні. Высачэзныя гатычныя скляпеньні, сьпічастыя вонкі прости ў Бэрнардынскі сад, і прахалада...

Гэтымі днёмі тут ціха, бо студэнты скончылі вучобу і разъехаліся. Адно заходзіць акадэмічны спрацоўнікі, у тым ліку і мае

калегі мастацтвазнаўцы. І вось гэтым разам да майго століка падсела даўняя знаёмая, спадарыня Руткаўскене, спэцыялістка ў часох клясыцызму. Некалі нас пазнаёміў вядомы беларускі архітэктар-рестаўратар Валянцін Калнін. Гадоў дзесяць таму. І цяпер нам знайшлося пра што пагаварыць папрыгадваць...

Працяг на старонцы 7

Тыдзень нашага жыцьця

НЕЗАЛЕЖНЫЯ КАНДЫДАТЫ ІДУЦЬ НА ВЫБАРЫ

Працягса старонкі 1

Тымчасам усе, хто хоча пайсыці на выбары, реєструюць свае кандыдатуры. Сярод іх і до- сыць вядомыя людзі – сям'я Чыгіроў, Ніна Стужынская, Юры Марозаў, Аляксандар Пласкавіцкі, Віктар Шчукін. Правая прэса ўжо зь нецярлівасцю прывітала пэрспэктыву стварэння блёку незалежных кандыдатаў. Сапраўды, у сітуацыі, калі партыі не карыстаюцца грамадзкім даверам, найлепшы шанец трапіць у парламэнтадным узроўні, а цэны і заробкі – адпусціць. Сумнеўны эканамічны эксперымент. Мабыць, рамках гэтай палітыкі зноў на 15% падаражэлі паслугі тэлевізійной сувязі і, у які ўжо раз быў, бэнзын. Маленкі пераварот адбыўся і з аплатай за камуналныя паслугі: цяпер людзі маюць па поўным тарыфе без датацыі. Яў плаціць за лішкі плошчы: лішкам у нашай дзяржаве лічаць 20 кв.м на чалавека плюс яшчэ 10 на сям'ю.

шы шанец трапіць у парламент для дэмакратычных актыўісташ — гэта вылучацца ў якасці незалежных кандыдатаў. Было б добра, каб у кожнай акрузе аказалася па адным кандыдаце, за якога ня сорамна было прагала-

лікота на зборах відмінно працяла саваць таму, хто ўсё ж зъбираецца прыйсьць на выбары, нягледзячы на рашэнны дэмакратычных сілаў пра іх байкот.

Сярод партыяў, што абара-
няюць інтэрэсы беларускамоў-
ных, толькі Народная Грамада
Міколы Статкевіча заявила, што
не будзе підтримаць агітацию

ня будзе забараняць сваім сябрам балятавацца ў лукашэн-каўскі парламент. Многія сябры гэтай партыі зьбіраюцца пазмагацца за месцы ў палаце. Усе астатнія трymаюцца цывёрдага байкоту.

Аляксандар Лукашэнка пабяццаў за паўгады давесці сярэдні заробак у краіне да 100 далаляраў. Гэта значыць, што курс

ль на
робкі
хана-
ць, у
її на
тэле-
раз —
т ад-
наль-
аюцы
ацы-
ны: а
каве
плюс

Dynamik / REXX/PROMedia

Б Т в а ч ы м а беларуса

ЧЫКІН – КАМУНІЗМ ЦІ ТЭЛЕБАЧАНЬНЕ?

Кіраунік Камуністычнай Партыі Беларусі Віктар Чыкін усё ўшчэ знаёміца з абстаноўкай на новым фронце працы — нацыянальным тэлебачанні. Дагэтуль усе рэдакцыі (акрамя, вядома, АТН) знаходзяцца ў «падвешаным» стане й ня ведаюць дакладна сваёй будучыні. Стала вядома толькі, што ў БТ-шным эфіры могуць зьявіцца менскія наўіны ад СТВ, што выходзяць на 8-м канале. Значыць, яшчэ адной расейскамоўнай праграмай на БТ стане больш. Наўрад ці Чыкін зъ Зімоўскім запатрабуюць ад СТВ дзеля выхаду на БТ на беларускую мову перайсьці.

Цікава, ці будзе якая рэакцыя Чыкіна на суботні паказ (заплянаваны яшчэ да яго прыходу) гістарычнага фільму Мар-

тына Скарсээ «Кундун». Хоць сам Чыкін у кіно разъбираецца мала, але як жа братняя КПК?! Фільм жа пра барбарскі захоп камуністычным Кітаем незалежнага Тыбету!

сятая частка зброй для кітайской народной арміі, гэткая антыкітайская дывэрсія! Так што кітайцы гэта наўрад ці спакойна праглынуць.

У наядзелю выйшаў першы блёк праграмаў Міжнароднага Французскага Тэлеканалу ў перакладзе на беларускую. За братоў Люм'ер і мультфільм пра мультфільмы — дзякую, пра розных жывёлінаў — заўсёды цікава, але, думаю, съпявачка тая — малавядомая, састарэлая (у сэнсе — не сучасная й не вялікая музыка), і ў папулярнасці на тэлээкране пустыннаму кату значна саступае. Хаця, як прыклад французскага шансону — можа быць. C'est la vie, а працяг будзе.

Арцём Лук'янов

ПАЗЫТЫВЫ

ЦІ ВЫКАРЫСТАЕМ МЫ СВОЙ ШАНЕЦ?

Районы	Беларуская мова на навучанні		
	Усіго заявай	№ школы	Колькасць заявай на жнівень 2000 г.
Заводзкі	161	СШ 8 СШ 68 СШ 109 СШ 111 СШ 131 СШ 210	7 15 9 87 35 8
Ленінскі	40	СШ 2 СШ 15	38 2
Кастрычніцкі	69	СШ 11 СШ 89 СШ 90 СШ 110	18 19 1 31
Маскоўскі	47	СШ 39 СШ 60	5 42
Партызанскі	45	СШ 72 СШ 108	38 7
Першамайскі	87	СШ 84 СШ 190 СШ 191 СШ 49 СШ 137 СШ 177 Гімназія 9	16 12 10 1 4 4 40
Савецкі	27	СШ 19 СШ 23	12 15
Фрунзэнскі	77	СШ 38 СШ 81 СШ 96 Гімназія 4 СШ 156 СШ 211	6 3 1 64 1 1
Цэнтральны	20	Маст. Ліцэй	26 20
Разам:	573		

2001 навучальны год (па стане на 7 жніўня). Прыядзэм звесткі па колькасці заяваў на беларускамоўнае навучанье.

Прычына невялікай колькасці заяваў на беларускую мову навучаньня — недастатковая інфармаванасць бацькоў. У прыватнасці, пра гэта думаецца, калі даведваецца, што, напрыклад, у 10-ю гімназію, якая знаходзіцца ў мікрараёне Паўднёвы Захад, не паступіла ніводнай заявы на беларускамоўнае навучаньне. Відавочна, бацькі, ведаючы, што летасць не было набору дзяцей у беларускія клясы ў гэту навучальную ўстанову, сёлета проста туды не пайшлі. Вартада адзначыць, што ў мікрараёнах Паўднёвы Захад і Малінаўка склалася дзіўная сытуацыя: на значную колькасць насельніцтва, учорашніх выхадцаў зъ

вёскі – ніводнай беларускай школы, гімназіі і ліцэя. Такая сітуацыя ня можа нё трывожыць. І ў гэтым пляне варта як сълед папрацаўаць і ТВМ, і ўпраўленням адукцыі.

зъвяртаюся да бацькоў сέнь-
няшніх вучняў падрыхтоўчых
клясаў: калі Вы яшчэ ня вызна-
чыліся, у якую школу ці клясу
хацелі б аддаць сваё дзіця,
зъвярніце ўвагу на беларуска-
моўныя клясы і школы. Зъвяр-
таемся да бацькоў, якія падалі
заявы на расейскую мову наву-
чанья ў сярэдніх школах №№
8, 109, 210, 15, 90, 39, 108, 190,
191, 177, 137, 49, 19, 38, 81, 96,
156, 211, школу-ліцэй 16. Да-
рагія бацькі, калі ласка, перапі-
шэце свае заявы на беларускую
мову навучанья, бо ў азначаных
школах могуць быць не адchy-
ненныя беларускамоўныя клясы
з-за малой колькасці навучэн-
цаў. Нашым дзесятам жыць у
XXI ст. Не адбірайце ж у іх пра-
ва быць сапраўднымі патрыё-
тамі, съядомымі грамадзянамі
нашай цудоўнай Радзімы – Бе-
ларусі.

З усімі питаньнямі зв'яр-
тайдцеся ў сядзібу ТВМ імя
Ф.Скарны: вул. Румянцева,
13 тел. 284-85-11.

Старшыня гарадзкой Рады
ТБМ імя Ф.Скарыны А.Анісім

Спрэчка вакол стронгі

Працяга са старонкі 1

Праца па стварэніні бясплоднае стронгі нагадвала іншыя наядынне заданыне генетыкаў: вывядзеніе гатунку соі, які б гарантавана ня мог самастойна рассявіцца.

Такую сою вывелі і далі ёй галіўдскую назу «Тэрмінатар». Але «Тэрмінатар» нечакана дужа зацікаў прымыслуцца, якія адразу спанатрылі, што зь ягонай дапамогай можна дабіцца таго, чаго нельга было дасягнуць ніякім кантрольнымі заходамі: каб сяляне не перасявалі палеткаў другім пакаленіем сабранага генетычна змененага зерня, а штогод набывалі насеніне эканамічна выгадных гатункаў у вытворцы прадукты геннай інжынірыі. Але ж «біялагічны пароль» выклікаў такі гвалт сярод сельгасвытворцаў ува ўсім съвеце, што кампанія Monsanto, сусветны лідер у галіне біятэкнолёгіі мусіла адмовіцца ад продажу «Тэрмінатару» на сусветных рынках.

Справды, калі мы ўявім сабе, што ўесь свет перайшоў на такое насеніне, а тут з заводам-вытворцам здарылася нейкая прыгода, чалавецтва рызыкуе застасцца ўвогуле бязь віду расыліны, ня толькі што без генетычна палепшанай, але й без ніякай, нават тае, што атрыманая тысячагодзьдзя юнароднай селекцыі.

Мэтаю французскіх дасыльчыкаў было зразумець механізм полавага дасыплюння рыбы, авуляцыі ў саміца, прычыны ненармальнасці ці непаўні дасыплюння, яго залежнасць ад году і прычыны ягоных ваганняў. Дзеля развіцця сваіх полавых органаў рыба мабілізуе значныя рэсурсы прадуктаў абмену рачываў, якія бмаглі пайсці на колькасны і якансы роста цела. Значыць, калі замарудзіць полавае развіццё ці спыніць яго зусім, можна дабіцца росту прывагаў, вагі і памеру. Апроч таго, полавы дымарфізм у хуткасці росту і дасягненіні полавасцелага веку падказваюць, што можна было аддаваць перавагу вырошчванню аднаго, а не другога полу стронгі.

Рызыка генетычнага забруджвання

Досыледы того, як размнажаюцца рыбы, сталі множыцца з ростам колькасці рыбагадоўчых фэрмаў на съвеце. Але адначасова чалавек стаў здаваць справу і з экалагічнай небяспекай, якую нясе прымысловая гадоўля. Гэтак, выпадковы ўцёкі «хатніх» рыбы з рыбагасаў прывялі да стварэння

ў навакольных вадаёмах калёніяў свойскае рыбы, што часамі пачынаюцца звычайнай дзікія віды. Пачалі зьяўляцца рыбы — гібрыды свойскіх і дзікіх відаў. Свойскія рыбы драпежнікі ўяўляюць вялікую небяспеку для іншых відаў. (Дарэчы, стронга — таксама драпежніца). Цяпер во — гэтыя генетычныя мутанты, якія невядома, як павядуцца ў будучыні. Найбольш генетычныя эксперыменты закранулі стронгу ў ласо-слю, бо менавіта гэтыя рыбы найчасцей гадуюць у Заходнім Эўропе і Амэрыцы. Чакаецца, што на працягу двух-трох гадоў улады ЗША і Канады дадуть дазвол на прымысловое развіццё і продаж на ежу генетычна перамененных рыбаў. Такія сама дасыльчыкі праводзяцца і ў Новай Зэландыі, Аўстраліі, Ізраілі, Тайландзе, Шатляндзе — краінах, дзе геннай інжынірингу дабілася найбольшых посьпехаў.

Рызыка «генетычнага забруджвання» — менавіта гэта такія, якія наявіта гэтаак назвалі пагрозу мяшаных натуральных і «ненатуральных» рыбаў — прымусіла Эўракамісію, г.з.н. урад Эўразіяту, падтрымаць намаганыні дасыльчыкаў розных краін (Францыя, Бельгія, Вялікабрытанія, Нарвегія і Ірландыя), скіраваныя на стварэнне мэханізмаў, што не дазвалялі бы рыbam са змененым генетычным кодам працягваць свой род.

Перасадка гену

Дасыльчыкі з Рэчу вылучыліся тым адкрыццем, што ў карпавых (карп, лін, пячкур) і ласасёвых (стронга, ласось), дасыплюнню і авуляцыі папярэднічае значнае павелічэнне плязматычных уздоўніяў аднаго з гарманаў, што выпрацоўваецца піфофізам рыбы, які належыць да тыпу ганадалібрынаў (GnRH). Навукоўцы вылучылі гіпотезу, што, узьдзейнічаючы на выпрацоўку гэтага гарману, можна кіраваць працэсам полавага становлення рыбы.

Пяць гадоў дойжыліся наўзірні і эксперыменты. Нарэшце дасыльчыкам удалося «перасадзіць» у каморкавае ядро стронгі ген, якія блякніце выпрацоўку GnRH, і такім чынам атрымаць некалькі бясплодных самцов.

Паколькі такая генетычная маніпуляцыя блякуе выпрацоўку спермы на ўзроўні эндакрыннай сістэмы, не выводзячы са строю полавыя залозы, дык, дадаючы выцяжкі з залозаў гіфофізу ў корм маладняку цягам прыкладна падтарох месяцаў, група дасыльчыкаў атрымлівае трохі стронгавай

спермы і такім чынам прадаўжае бясплодную лінію. Такім чынам ёй удаецца праверыць устойлівасць перадачы змененага гену наступным пакаленіям стронгі.

Сёняня першае пакаленіе стронгі, атрыманай ад асобінаў, няздольных да прадаўжэння роду, ужо гадуецца. Пры канцы году стане вядома, ці плодныя яны выйшлі. Дасыльчыкі пляніруюць працягваць эксперыменты і з наступнымі пакаленіямі, каб прыўнесці да такой чысьціні генетычных мадыфікацыяў, пры якой любое непадкантрольнае чалавеку размнажэнне было бы выключана.

Але невядома, як успрымуть такія вынаходствы рыбаводы і спажывцы ў розных краінах Эўропы. Му выпакладаная ў зародку стронга выкліча такое ж абузіўненне, як соя-тэрмінатар. Таму навукоўцы з Рэчу пакуль што заўвяроўць, што на ўзроўні якім разе пра змену генетычнага коду стронгі ў гаспадарчых мітах, а выключна пра досыльды і навукоўня эксперыменты. Як доказ гэтага, французы не зъбраўшыца патэнтаваць сваю генетычну змененую лінію пяструшкі (так яшчэ называюць стронгі), і падрабязна расказали пра методыку ў вынікі эксперыменту на Сусветным кангрэсе эндакрынолягіяў у Сыэтле (ЗША).

Расыце, як на драхіках, і не хварэс

Але хто забароніць прымысллюцам авалодца тэхналёгіяй, што задумалася толькі для эксперыменту, пытавацца крытыкі генетичнага тэхналёгіяў? Пакуль працэс змены геному застаецца складаны, у сельскай гаспадарцы ім пікавіца ня будуть. Але пры спрощанні ён мог бы стаць даступны фэрмерам. Асабліва калі ўлічыць, што генетычна вылічанная рыба становіцца больш паплатною: атрыманыя ў Рэне асобіны ня толькі хутка растуць і набираюць вагу, бы тыя бройлеры, але і аказваюцца неўспрымальнімі да патагенеў з дзолнай вырабляць малекулы, якімі можа зацікавіцца фармацеўтика. Значыць, стронга-тэрмінатар можа абяць значныя даходы і прымысллюцам з галіны бясплоднай і сэлекцыянэрам, што распашаўся ў яе. Ці гэтак пайшло б на карысць сялягасцікам, што закупляюць у сэлекцыянэрскіх і магавак?

Навукоўцы супакоўваюць: то, што бясплодную стронгу мож-

на лягчай лёгкага зноў зрабіць плоднаю, адно дадаючы ў камбікорм порцію гарманаў, робіць вынаходства бяспечным для выживання свойскай стронгі як віду. Але ці ў выніку атрымаецца рыба, бяспечная для спажывання чалавекам?

Дагутуль у трэцій частцы французскіх рыбагасаў, дзе гадуецца стронгу на продаж, каб пазыбгчы падпадання свойскай стронгі ў рэкі і азёры, карысталіся на мэтадам замены аднаго з генаў, а на шмат больш простым способам дыплайдызацыі, г.з.н. простай змены колькасці храмасомаў рыбы, што блякуе гаметагенезу на 90%. Гэтак спосаб грамадзкае думкі не абураў.

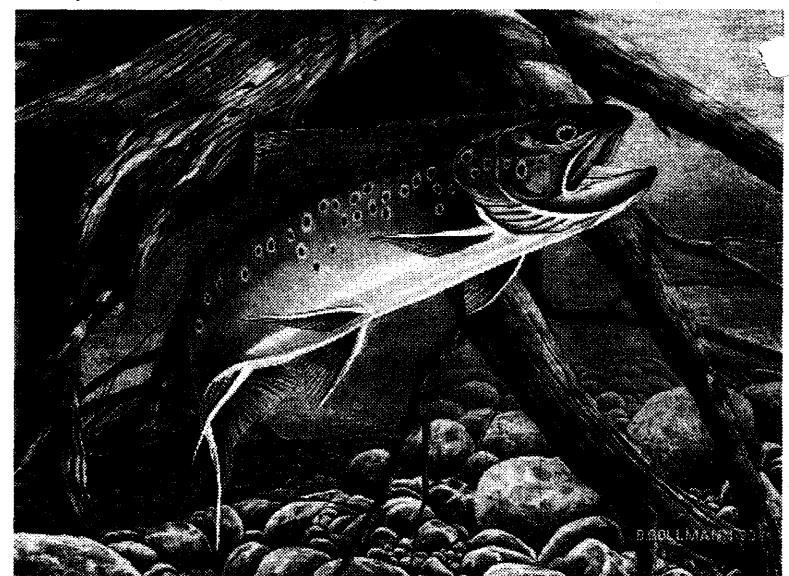
Пра тое, ці этычна такое вычараць з бязмоўнымі жывёлінамі, больш не гавораць. Але відавочна, што некалі аналагічна захочацца паляпшыцца і «чалавечую пароду». Самыя цынічныя навукоўцы пра гэта ўжо задумаваюцца, хоць грамадзкая думка і занконы строга забароняюць падобныя эксперыменты.

На іслачы стронга пакуль прыродная

У калгаснай Беларусі біятэхналёгіі ўжываюцца толькі пры вытворчасці ялавічыны, свініны і курачыны, а стронгі нідае ў рыбагасах не гадуюць — задарагі вытворчы цыкл, як то што з карпамі — выпускі ў балота, і сып камбікорм.

Цікава, што пяструшка у сістэматацы рыбаў сама выдзяляе як слаба замацаваная спадчыннасцю форма такай рыбы, як кумжа, што ўздзейнічае на яе. Але пры спрощанні ён мог бы стаць даступны фэрмерам. Асабліва калі ўлічыць, што генетычна вылічаная рыба становіцца больш паплатною: атрыманыя ў Рэне асобіны ня толькі хутка растуць і набираюць вагу, бы тыя бройлеры, але і аказваюцца неўспрымальнімі да патагенеў з дзолнай вырабляць малекулы, якімі можа зацікавіцца фармацеўтика. Значыць, стронга-тэрмінатар можа абяць значныя даходы і прымысллюцам з галіны бясплоднай і сэлекцыянэрам, што распашаўся ў яе. Ці гэтак пайшло б на карысць сялягасцікам, што закупляюць у сэлекцыянэрскіх і магавак?

Паводле Le Monde

Дунайская Трасца

Румынію ахапіла эпідэмія рэдкай сымяротнай хваробы

пуштак і растуць 1150 відаў расылінаў, некаторыя зь якіх эндэмічны.

У гэтым балоцістым рэгіёне жывёлу дагутуль трывалыя дзеадаўскім способам: каровы, сывікі, авечкі пасыпца ў наўпайдзікімі стане. Ніякіх вакцынаў, ясная рэч, не праводзіцца, хоць румынскі ўрад і дае на вакцыны датацыю: пры сярэднім зарплате ў 110 далару за адзін дзяень можна вакцынаваць шэсць кароваў.

Сяляне, аднак, ня толькі не вакцынаваюць жывёлы, але і ўвогуле прыходзяцца ўсе, якія перадаліся ў яго. Бактэрыя, што выклікае вугальнай ліхаманку, перадаецца праз заражаную кроў, адкрытыя раны і, радзей, цераз забруджванне мяса, а, вядома, што ў гэтых самых глухіх куточках самай адсталай краіны

ляе разгарнуць кампаніі прымусовай вакцынацыі. У Румыніі настолькі страцілі ўсялякае ўладеніе пра ўладу, што нават эвакуяваюць туристаў з зоны мору прыходзіліся сілком.

Цяпер у дэльце абвесыцілі карантыну, і ўсе машыны, якія пакідаюць раён, абшукаюцца на предмет наяўнасці мяса. Быў узмоцнены таксама кантроль на бухарскіх базарах. Спэцыяльныя брыгады ездзяць па дэльце і паліціцы трупы здохлагаў быдла. Аднак, наягледзячы на прынятых заходы, выпадкі вугальнай Трасцы ўжо зарэгістравалі і ў сталіцы, і ў Трансільваніі. З памор-

каю «чорнае высыпкі», як называюць гэту трасцу па-простаму, можна пахаваць любяй надзеі на гаспадарчы ўзьдым рэгіёну. А тутак яшчэ ў суседній Малдове, скучы Беларусь па волі Лукашэнкі купляе добрую палову спажыванай садавіны й вінаграду, пачалася эпідэмія халеры. Беднаму заўжды, як вядома, і веџер у очы.

Румынія перажывае на лепшыя часы. Улада пагатоў аслабла пасыльныя заявілі цяперашнія прэзыдэнты краіны, Эміля Константынэнску, які быў абрани ад правіцы, што ён ня будзе балотаўшыца на наступных прэзыдэнцкіх выбарах, расчараваны ў пэрспектывах краіны і стомнены змаганнем з карумпаваным чынавенствам і хцівымі хаўрусьнікамі. Гэта значыць, што блёк правых партыяў на ўрад ці зможа вылучыць кандыдата, здольнага канкуруваць на роўных з посткамуністамі Іона Ілеску.

Прыродазнаўца

Страх і нянявісьць у Москві

Працяг са старонкі 1

У праграме «Герой дня» я б гарварыў пра парабою, пра страх і нянявісьць, якія лунаюць над Москвой, робяць людзей съляпымі. Ці можа наадварот — прасцейця баяцца юнавідзець, і людзі самі выбіраюць сълепату, бо так лацьвей, чымся прымусіць сябе глядзець??! Ці, можа, сълепата спараджае страх, а страх спараджае нянявісьць? Дзе тут прычыны і дзе наступствы?

Яшчэ б успомніў першыя, леташнія выбухі, і нагадаў бы, што ўжо ў антычным Рыме любы съледчы найперш спытаўся б: каму на карысць? — і адказ заўбача відавочны. Менш за ўсіх, калі не лічыць непасрэдных ахвяраў ды іхных сваякоў, скарысталі з тых выбухаў чачэнцы. Больш за ўсіх — палітыкі, што хацелі дарвацца і дарваліся да ўлады на хвалі масавага псыхозу, ці «шэрыя кардыналы», якія за імі стаялі.

— На каго вы намінаце, ці не на Пуціна? — Ну ясна ж, на Пуціна, а што «шэрыя кардыналы» — дык ня робіць ён уражання псыха-адзіночкі, як некаторыя іншыя славянскія лідэры.

— Дык ці ня хочаце вы скажаць, што ФСБ зарганізавала выбухі дамоў у Москві? — Хачу, але не могу...

... бо гэта жахлівая думка, гэткае вычварынне напросту ня ўлазіць у галаву, ня можа праламацца скрэзь стэрэатыпы мысльення. Гэта ў мяне, беларуса, старонінга (калі не лічыць, што апошнія паўгады жыву тут) назіральніка — што ж казаць пра саміх грамадзянаў гэтай хворай на сэрца краіны. Гэта немагчыма. Уявіць.

Праўда, можна было б згадаць пераканаўчыя прыклады прыстойнага і цалкам бяскрыўднага на выгляд (кім ён там быў па прафесіі?) Чыкацілы ці сапраўднага ўлюблёнца свайго народу Гітлера, вось ён трymае дзяўчынку-блакітнай-стужка-ў-валасах — увогуле ідэлія, ну хто ж мог здагадацца, а нават здагадаўшыся — паверць самому сабе, што яны такія ліхія людзі? Адылі для расейскай тэлевізіі гэта б ужо было запмат.

...
Цяпер тут ужо не адрозніць вінаватых і бязвінных, німа ні мужніх абаронцаў айчыны, ні бандытаў, ні агрэсараў, ні прычынаў ці наступстваў, не засталося нічога, апроч страху і нянявісьці.

Алесь Пяткевіч,
у аўторак пасля выбуху,
з Москвы, да д'ябла гэты горад

у ЦЭНТРЫ Азii

Сярэдняя Азія сталася на гэтым тыдні кропніцай самых цікавых падзеяў. Пры tym расейскія СМИ гэтак абстрактна падавалі інфармацыю, што абыходзіліся амаль без імян і лічбаў. У Аўганистане талібы прасунуліся далей на поўнач і амэрыканцы з расейцамі склікалі сваю камісію па Аўганистану, каб амбэркаваць, як паслабіць талібаў. Прычым расейцы спадзяюцца на тое, што ЗША, нібыта замяшаны ў стварэнні Талібану, скарыстаюць свае стaryя рычагі. ЗША апошнім часам, відаць, стаміўшыся дзейніцаў пасярод дыктатураў і ісламістаў, усё больш здаюць ашпар Расеі.

Ва ўзбекістане таемніча аддзел (ці два) з прыкладна 100 маджахедаў нібыта перайшоў ці то аўгансскую ці то таджыкскую мяжу і ўступіў у нядзелю у Сурхандар'інскай вобласці ў бой з урадавымі войскамі. Выяснялася, што гэта той самы аддзел апазыцыйнай групоўкі Ісламскі рух Узбекістану Дж. Амадані і Т. Юлдашава, які летася на верасні валяваў у Кыргыстане. Як сказаў сп. Юлдашава таджыкскі рэдакцыі радыё Свабода, ім давялося тады валяваць, бо кыргыскія ўлады не пускалі іх да Узбекістану. Ён жа заявіў, што цяпер уварвання не было, а было прасочванне па адным на працягу колькіх месяцаў. Вайсковы досьвед ягоныя байцы атрымалі ў Таджыкістане ѹ Чачні, але цяпер пакінулі Таджыкістан. Узбекі выказалі падозрэніі пра сувязь іх з аўганскай таджыкскай апазыцыяй, якая ўваходаіць ця-

пер у таджыкія ўрадавыя ўстановы, а таксама пра датычнасць да гэтай справы Талібану, але галаў паўстанцаў гэта адмаўляе. Тады ўрадавыя войскі заяўлі, што ісламісты размаўляюць паміж сабой на аўганская мове пушту. Магчыма і сапраўды сярод іх ёсьць выхадцы з Аўганистану, але ж там жыве больш за мільён узбекаў.

Треба сказаць, што ваююць ісламскія байцы добра. Пад канец тыдня зьявіліся звесткі пра 2 зьбітых ўзбекскія летакі. Як кажа сп. Юлдашава, іншыя ўрадавыя аддзелы наогул пазыбягаюць уступаць у бой і проста абыходзяць ісламістаў бокам. Узбекскае войска толькі-толькі пачало ўнутраныя пераўтварэнні, і таму можна сумнівацца ў ягонай баяздольнасці. Нездарма Ташкент паглядае ў бок Москвы і згадвае пра нядаўнюю Ташкенцкую супстречу. Урад цвердзіў, што паўстанцы аточаны, выбітыя, але вось сышлі высока ў горы і з-за лавінаў іх цяжка штурмаваць. У сваю чаргу, кіраўніцтва паўстанцаў усё тое адмаўляла і казала, што зусім вольна можа з баямі перасоўвацца па мясцовасці, маўляй, да іх нават рэгулярна прылітаць шрубалёты. З журнالістамі ў той раён амаль ніхто не дабраўся, таму казаць нешта пэўнае цяжка.

У чацвер-пятніцу ісламскі фронт пашырыўся. Яшчэ адна група узбекскіх апазыцыянераў (каля 50 чалавек) паспрабавала прарвацца на бацькаўшчыну з кыргыскага боку ў той самай Баткенскай вобласці ля сумежжа трох дзяр-

жаваў, дзе адбываўся леташнія бай. Гэта ня надта ў іх атрымалася, бо кыргызы цяпер набудавалі тамака блёк-пастоў і распачаліся бай. Дарэчы, кыргызы збораўца ўправіца сваімі сіламі і не спадзяюцца на Москву.

Таго году змаганніе маджахедаў закончылася нічым. Гэтым разам іх кіраўнікі зяяўляюць пра буйнамаштабную апрацоўку і адмаўляюцца ад перамоваў. Яны, маўляю, збораўца зрынуць ражым і вызваліць 100 тыс. (!) палітвязняў. Улады ж закідаюць ім стандартнае — спробу стварэння адзінай сярэднеазіяцкай ісламскай дзяржавы-каліфату.

Чаго бы яны ні хацелі, гэта вялікае вырабаванье для зусім недэмакратычнага ўзбекістану. Узбекістан — вельмі амбітная дзяржава, што замахваецца на панаваньне ў рэгіёне, прычым спрабуе дабіцца таго, ня маючи да сёньняшняга дня аніякіх дактринаў і праграмаў, апроч хіба што недаломкаў савецкае ідэалёгіі, упрыгожаных элемэнтамі фэўдализму разам з культам аміра Тымура дый, мабыць, уяўляючы сабе, што ёсць залежыць ад колькасці насельніцтва, бо вельмі высокі натураны прырост не спыняе. Але ўмоваў для жыцця дзяржава не стварае, і пакідаюць ўзбекі дом. У нашым Маладэчне, напрыклад, да гэтага траўня іх пэўна зусім не было. Дык зьявіліся ў траўні, началі гандляваць тэкстылем, а за лета іх колькасць павялічылася ўдвая... Ня думаю, што іх стане меней.

МІНІСТРАЎКА І ГРАСАЎКА

Нямеччыну раздзірае моўная вайна. Большаясць насельніцтва краіны і меншаясць нацыянальнай прэсы не прынялі ўведзенай летася рэформы нямецкай артаграфіі.

Бунт пачала старасвецкая і рэспектабельная газета *Frankfurter Allgemeine Zeitung (FAZ)*. З 1 жніўня прэстыжны штодзённік адмовіўся і далей кіравацца змененымі правапісамі, на які год таму хоцькі-няхоцкі перайшаў прэса краіны. Новыя правілы, задуманыя, каб спрасціць правапісныя нормы, насамрэч толькі зъбядняюць пісьмовую мову, лічыць праціўнікі рэформы. Ну, зусім як у спрэчкі прыхільнікаў клясычнага і афіцыйнага беларускіх правапісі! Да таго ж, жураўца журналісты FAZ, навіна моцна бытавае прафесійнай пяра.

Вайна супраць новага правапісу вядзеца па ўсіх правілах мэдыйна атакі: штодня на перадавіцы газеты публікуеца артыкул з крытыкай рэформы. Сярод тых, хто лічыць, што найлепшымі сродкамі ад хосу, які запанаваў у мове пасля яе «спрашчэння», было б вяртанье да старога варыянту, — старшыня Акадэміі прозы і пазіціў Крыстыян Маер і ляўрэт Нобелеўскай прэміі Гюнтер Грас. Газету падтрымалі таксама ў Аўстрыі і Швейцарыі. Маер называў рэформу мёртванароджанай і заклікаў уратаваць «адзінства нямецкага правапісу». Грас заклікаў іншыя газеты далучыцца да FAZ і спаслаўся на волю народу, якому новы правапіс навязваюць сілаю, што супярэчыць дэмакратычным працэдурам. Усеніямецкая асацыяцыя ўніверсітэцкіх выкладчыкаў называла рэформу «непрымальным звужэннем магчымасцяў выказвання» і перавяла свае выданні

на старыя нормы.

Сапраўды, толькі 25% немцаў прынялі новыя правілы, а 68% насельніцтва, паводле звестак газеты *Die Woche*, аддаюць перавагу старым. Выдаткі дэмакратыў?

Треба зазначыць, што большасць прэсы сваіх калег з FAZ не падтрымала. Усемагутны шпрынгерскі кансэрваторычны *Die Welt* і народная *Bild* хутчэй падсміхавацца з «моўнага фундаментализму». Большаясць газетаў тримаюцца новага правапісу, якія кажуць, з павагі да наймалодшых чытачоў, якія вось ужо два гады вучаць у школах нямецкую мову на новыя манер. Рашэнне пра рэформу нямецкага правапісу было прынята ў лістападзе 1994 году пасля доўгіх дебатаў. У расправоўцы «спрошчанага варыянту» бралі ўдзел спэцыялісты з усіх нямецкамоўных краін і рэгіёнаў. 1 ліпеня 1996 году прыныципы наўмылі сілу дзяржаўнага акту. Праціўнікі рэформы звязнуліся ў Канстытуцыйны суд, які пасля двухгадовага разгляду прызнаў рэформу законнай. Паводле пратаколу, падпісанага міністрамі культуры нямецкамоўных краін і рэгіёнаў, пэраходы пэрыяд да новага правапісу мусіў скончыцца ў 2005 годзе.

Газета *Die Zeit* іранізуе: рэформа быццам бы не дасягнула сваёй мэты спрашчэння правапісу, дык што ж, давайце прааналізуем, ці пераклад *Lüttaram Babil* на нямецкую мову зрабіў немцаў больш пабожнымі. Калі не, піша газета, з 1 верасні будзем публікаваць *Bibel* толькі па-лацінску.

Верагодна, рэформы нікто не скасуе, але найхутчай, што да канца году ў яе будуть унесены пэўныя змены, каб выправіць відавочныя памылкі. Гэта ў будзе кампрамісам, што задаволіць усіх.

Паводле *La Liberation*

Кампартыя УзССР ператварылася ў Народна-Дэмакратычную грамаду на чале з прэзыдэнтам Карымавым, ніхто не чапаў і КГБ, а апазыцыі далі ролю савецкіх дысадзяўтаў. Складана нават казаць пра яе рэальная йснаванне, бо дэльце самыя значныя (прynamісі, гадоў 10 таму) апазыцыйна-дэмакратычныя партыі — Бірлік і Эрк знаходзяцца па-за межамі краіны. Партыі тыхы былі (і нават сёньня ёсьць паміж маладых) упльывовымі й паважанымі, кіравалі імі прафэсар Булатаў і літаратар М. Саліх, але большую частку сваіх сілай юны трапілі на грызываючую міжсобу. У выніку, ачуняў ад дэмакратычнага спрэчкі Карымав і... Карапей, апазыцыі цяпер фактычна няма, таму ня дзіва, што, як бачачы высьця пасярод росту галечы, паспаліты народ пайшоў па ісламскім съветлым шляху.

Шмат узбекаў (і іншых жыхароў краіны — татараў і нават карэйцаў) скіраваліся ў ісламскія вышкільныя табары, а пасля на Радзіму. Паўстанцы цэляць гэтым разам праўбіцца ў самыя закінутыя і бедныя раёны Узбекістану, спад-

зяючыся атрымаць там шырокую падтрымку. Зразумела, іх чын мае падтрымку сярод аўганскіх і іншых маджахедаў-інтэрнацыяналістаў, згадайце нядаўнія мары талібаў пра Фэрғану. Кажуць, сп. Юлдашава тэлеграфаваў у Савадаўскай Арабіі.

Прыўд вайны блукае ў Сярэдній Азіі...

Тымчасам побач распачынаецца яшчэ адна вайна — эканамічна-паміжнае саўдзельніцтва ў пяцігаловым мытнім звяззе Казахстанам і Кыргыстанам. Прымысловыя й харчовыя тавары ў Паўднёвым Казахстане завозяцца з Кыргыстану. Віцэ-прэм'ер Кыргыстану загадаў строга аглядзіць казахскія вялікавагавыя аўтамашыны з тэхнічнага боку, што вылілася ў фактывнае спыненне іх руху, а казахі значна ўскладнілі транзітны рух вялікавагавых аўтамашын між Расеяй і Кыргыстанам. Казахі спынілі пастаўкі вугалю кыргыскім электрастанцыям, а кыргызы не дали вады Поўднню Казахстану. Іх не-пакояць нацыянальныя інтарэсы.

Азія!

Сяргей Радштайн

ВУГЕЛЬЧЫКІ З ПОПЕЛУ*

Уладзімер Содаль

Даўно вядома: жытло чалавека, мясніціна, дзе ён жыве, жыў, заўсёды нагадваюць пра гаспадара. Вось чаму з такай цікавасцю спазнаем гэтыя мясніцы, асабліва калі лучаца з імёнамі выдатных людзей. Ніялага яшчэ такіх мясніцін, якія ляжаць аблогай, не спазнаныя як мае быць. Адна зь іх Мігаўка — колішні фальварак Аляксандра Уласава, першага рэдактара газеты «Наша Ніва». Але што мы ведаєм пра ягонае жыццё ў Мігаўцы? Хіба толькі тое, што ён пасльпей напісаць, агадаць у сваіх успамінах. І то з маленства, пра маленства. А болей? А былі ж у яго і суседзі. Як яны памятаюць Уласава, што яны памятаюць?

З такім вось клопатам аднойчы я і завітаў у любы Уласаву кут Мігаўку, што паблізу Радашкавічаў пры віленскім гасцініцы.

Віла Мігаўка

Аляксандар Уласава заўсёды называў свой фальварак на гішпанскі лад — вілай.

Віла... Гэта называю ён задуры галаву і адной гамяльчанцы. Яна, кажуць, прыняла слова «віла» з вуснаў Уласава за чыстую прафу. Кажуць, пакуль ехала ў Мігаўку, дык усё думала пра ту вілу. Ёй бачылася штось рапантычнае, узънёслася... А прыехала — убачыла пачарнелы драўляны шэрэнкі фальварачак на пагорку пад векавымі ліпамі з агародамі. Моўкі зірнула на свайго нарачонага: «А дзе ж так віла?» Уласава зразумеў гэты пагляд, гучна, як звычайна, зарагатаў: «А чым ня віла? Тут ціша, прастор. Вольнае паветра... Ніхто нікога ня гоніць у шыю... Ношаш працу, ношаш адпачывай. Салоўкі сьпываюць... Вунь унізе і ручайніка гамоніць... Так што абжывайся, мілая пані. Будзь гаспадынія, ладзь гаспадарку, як табе ношачца, як жадаеша...»

З гаспадаром Мігаўкі цяжка было засумаваць.

Апантаны адраджэннем Беларусі, ён начуваўся ўпэўненай і шчаслівай. Гэту ўпэўненасць адчувала і ягоная Мігаўка. Кожны ведаў, што гаспадар фальварку чалавек вучоны, дасьведчаны, стараецца, каб для простага люду адчынілі школы, вучыць, як лепш весці гаспадарку, каб зь яе мець большую карысць...

На ягонай сядзібе, згадваюць, была спартыўная пляцоўка: бум, лесьніцы, хадулі, брусы для рэшавага. Шанаваў ён і ровар. На гэтым ровары аб'ехаў ці ня ўсю Беларусь. Шмат каго навучаў ездзіць на ім. Лічыў, што спорт — гэта здароўе.

«Дайце ж, я!»

(паводле ўспамінаў Міхася Шнэйдара, суседа і сведка жыцця Уласава)

Гаспадар Мігаўкі меў валатоўскую сілу... Даўней, дзе не было тартакоў, дошкі пілавалі самі. Рабілі высокія козлы, сяк-так усыцягвалі на іх бервяно і вялізна пілка пілавалі яго на дошкі: адзін пільшчык зьнізу, а другі зверху, ідзе па бервяне.

Нялігкая гэта была праца, але нічога — людзі давалі і ёй рады.

От ідзе раз Уласава... Аж троє наймітаў збіраюцца пілаваць бервяно, але ніяк ня могуць усыцягнуць тое бервяно на козлы. Дэмыцца-тухацца, але нічога не выходзіць. То палена ў іх назад сунеца-коціца. Тады Уласава і кажа ім:

— Дайце ж, я!

І тое палена, як пёрка, узьляцела на козлы. Толькі ўласаваўскі валатоўскі крэкат рэхам адгукнуўся ў навакольлі.

А ён і напраўду быў волат. І як усе волаты — флегматичны, а душы — найдабрэйшы. Росту вышэй сярэдняга. Грузны. А далоні меў — мо не паверыце — шырокія, як лапаты. Яго адна

гоньня, што герой рамана ў важных выпадках надзвіваў халат.

Падабаў я Рабінзона. Чытаў я яго каля люлькі каго-небудзь з малодшых брацьцяў ці сясьцёў, каторых я мусіў пільнаваць. Чытаў я Рабінзона, мусібыць, пару месяцаў, бо калі канчаў, то ізноў пачынаў спачатку. Я заліваўся сязамі, калі майго Рабінзона прыпірала доля, як кажуць, да сцяняў. Калі Рабінзон заводзіўся інвэнтаром, жывым і мёртвым, то быў больш, мусібыць, рад, чым сам герой».

Згадкі Аляксандра Уласава пра любоў да кнігі тлумачаць нам, чаму ён стаўся такім, а не іншым.

Браніслаў Тарашкевіч называў Уласава самым вялікім і не-арганізаваным гультаём. Тым ня менш, гэта зусім не заміналі яму горы варочаць. Ёй быў той рабочы вол, які працу робіць нібыта марудна, але затое ўпішана, трывала.

Бязь веры жыць цяжка...

Аляксандар Уласава быў надтаверлівы. Давярай і свайму аканому. Што запіша ў кнігу, як запіша, так і будзе. Але аднаго разу скапіў яго за руку.

Неяк заказаў тамтэйшаму краіцу штаны. Сам складзіў на адну, другую прымерку. А ўжо гатовыя даручыў забраць свайму аканому-арандатару. Звалі яго Вернікоўскі. Той забраў.

Мінула колькі часу... Едзе Уласава на кані, а насустрач яму той кравец. Дык Уласава:

— Сядай на воз!

Той сеў... З панам едзе!

Едуць, гамоняць. А краіцу карціца пра штаны спыталацца, ці даспадобы яго шытво, ці удаліся, ці пану Уласаву ў тых штанах зручна, утульна, ці добра ён іх адышў...

— А нічога, кажа. Штаны ўдаліся... Толькі дарагавата пан за шытво ўзяў...

— А ці ж гэта дорага? — заіярчыў кравец. — Усяго адну маленкую залатоўку...

— Як гэта адну залатоўку? У май раФухнавай кніжачцы запісаны шыць...

— А вы спытайце ў свайго аканома, што ён на гэта скажа, — рапіць кравец.

Спытайся. Дык той адно толькі пачыранеў ды на калені бух: «Даруйце, пане, нячысьцік паблытаў!...

Нічога не сказаў Уласава. Адно толькі зазначыў, каб больш так не рабіў, бо ня будзе яму верыца. А бязь веры жыць цяжка.

Мне гэта не баліць

Надта добры быў чалавек Уласава. Пакладзісты.

...Сядзіць на гарнку, чытае газету. Аж жонка нечага гукае:

— Саша! Саша!

— А ён:

— Зараз, зараз, — і працягвае чытаць.

А жонка зноў:

— Саша! Саша!

— А Уласава:

— Ну, сказаў жа — зараз...

От дачытаю і прыйду...

Але дачытаць яму не ўдаецца. Жонка, як віхор які, паддлітае да яго, вырывае газету і пацокает яму той газетай пляс — зъльвея направа...

А ён адно ёй на гэта:

— Ну што ж ты рабіш? Мне ж гэта не баліць... Адно сябе іэрвуеш, адно сябе зводзіш...

Зноў, як нічога не было, увесіць у газэце.

Мігаўская шпектаклі...

У жніўні 1913 году пасльпяя ра-

даска Уласава запрасіў артыстаў у сваю Мігаўку, і тыя наладзілі там спектакль для мігаўцаў. Мігаўцы любілі відовішчы. І ня толькі гатовыя. Яны й самі часта ладзілі розныя пастаноўкі. «Да кожнага сьвята ў доме Уласава, колькі я памятаю, рыхтаваўся які-небудзь «шпектакль». І аваўязкова вясёлье...» Гэта згадвае колішнюю суседку Уласава Вера Уладыка: «Помню, ставілі мы і «Паўлінку», і «Раскіданае гняздо», і «Мікітаў лапаць...» Былі «шпектаклі» і на Новы год, на Каляды. Ставілі вялікую ёлку, размножвалі якую-небудзь п'есу, наймаляні музыку. Прыходзілі з Шалухаў, з Пяцюляў. Дзеці, сталыя... Нікому не бракавала месца ў доме Уласава. Памятаю, падраўся за руку ў карагод, хадзілі вакол ёлкі і съпявали:

Падушачка, падушачка
Мая пуховая,
Малодачка, малодачка
Мая маладая.

Каго люблю, каго люблю...

Пасльпяя «шпектакля» пачыналіся пачастункі. І нас, дзяцей, частавалі: яблычкамі, якім-небудзь печывам. Пасльпяя дзецеі разыходзіліся. А дарослыя гулялі, танчылі розныя полькі...

Я таксама мела аднаго разу ролю Лісы. Сястра мая была за Старую. Алег Шнэйдэр за сабаку Шарыка. Далучаў Уласава да мігаўскіх спектакляў і сваіх дзяцей, Алега і Дзіму. Помню, Дзіма Уласава павінен быў сказаць, што съвінка апарасіла з дзясятак пасярат, а ў яго вырвалася — съвінка апарасіла штук з пяцьдзесяці пасяратак. Усе дружна засміяліся... Такога ж ніколі не бывае.

Свае «шпектаклі», розныя вечарыны мігаўцы ладзілі ў так званы «дзікай залі». Была такая зала ў доме Уласава. У ёй не жылі. Яна была халодная і прасторная. Вялікая. Больш за ўсіх пра гэтыя «шпектаклі» рупілася жонка Уласава — Аляксандра. Яна вельмі любіла ўсё гэта. Постаць Уласава таксама была заўсёды прыкметная на мігаўскіх вечарынах. Ён таксама клапаціўся, каб людзям было цікава, весела, утульна ў ягоным доме. Абодва былі прыветныя. Палакам недаспадобы былі мігаўскія «шпектаклі». Часта дом Уласава наведвалі паліцыянты. Пы-

таліся, ці мае ён дазвол: «Ці мае пак пазваленне?» Найчасцей таго дазволу не было і яго штрафавалі. Уласава звычайна плаціў двасццаць пяць златых штрафу, і спектаклі працягваліся. А каб судзіць, то не судзілі. І разгнаны не разгнанія. Дазвалі закончыць. І біць ня білі... Адно — абыходзіліся штрафам...»

Памятае мігаўскія «шпектаклі» у доме Уласава і Міхася Шнэйдара, сусед Уласава. Ён, як і Уласав, быў эканаміст, вучыўся ў Варшаве. Таму яго каментар больш аналітычны:

«Мой брат Аляксандар, ён з 1902 году, часта бегаў да Уласава. І я разы з два быў. Гэтымі сваімі спектаклямі, вечарынамі, — кажа Шнэйдэр, — Уласав хадзеў паднімальніца нацыянальную съвядомасць беларусаў, каб беларусы ведалі, што яны беларусы, самабытны народ, маюць сваю гісторыю, культуру і павінны паслугоўвацца найперш сваёй культурай, не ўстыдацца яе...»

Вечарыны ў доме Уласава найчасцей прымяркоўвалі да розных календарных сьвятаў. Прыйгожа правілі Даждынкі, Каляды. Усе былі задаволеныя, шчаслівія. Усім было пікава. Кожны зь мігаўцаў меў магчымасць быць і ўзделнікам, і творцам гэтых «шпектакляў» у доме Уласава.

Мігаўка за часамі Уласава, паводле слоў Міхася Шнэйдара, была выдатным асяродкам беларускай культуры. Праз яго мігаўцы даведваліся ўсе навіны свету. Праз яго шмат хто быў асьветнікі, навукай, прагнушы ведаў. Шмат хто праз яго выбіўся ў людзі.

Апошнія дні фальварку...

Знікненне фальварку звязана з верасьнёўскім паходам Чырвонага войска ў Захаднюю Беларусь. Неўзабаве пасльпяя «вызвалення» ў Мігаўку злявіўся камісар з Усходній Беларусі і сказаў Уласаву, каб ён вымітаўся з Мігаўкі, «узяўши, як тут практика, пальто і шапку». А «у мяне ёсьць вялікі архіў па школьніх бел. справах і ўсякіх іншых». Часта дом Уласава наведвалі паліцыянты. Пы-

Каляндар

13 жніўня 1775 г. — памёр князь, канцлер Вялікага Княства Літоўскага Міхал Фредэрык Чартарыскі. Міхал Фредэ

ГІСТОРЫЯ КУЛЬТУРЫ

7

якога самога праз пару дзён арыштуюць.

Такога павароту падзея ў гаспадар фальварку не спадзяваўся. Верасьнёўскі паход Чырвонага войска лічыўся вызваленчым, сучучным яго ідэалам. Ён мроў заславаць у Мігаўцы школу. Яго жонка будзе за настаўніцу, а ён наўше зьдзейсніць сваю даўнюю мару і будзе выдаваць сапраўдную беларускую газету. З гэтыхімі думкамі ён і падаўся ў Маладечна. Прасіў новую юладу адтэрмінаваць хоць на колькі дзёй выслеўне, каб ён мог хоць збольшага ўпрадкаваць свой архіў і бібліятэку. Яго хтось там прыняў з новага начальніцтва, паслухаваў трахо і сказаў: «Піши, чалавечка, заяву і аўтабіографію». І ён напісаў. А як напісаў, то й ня выйшаў больш адтуль на волю. Спрытныя чырвонаармейцы запхнулі яго ў Маладечанскі астрог. На слободу выйсці яму больш не пашчасціла.

Неўзабаве ў Мігаўцы зьявіліся міліцыянты і чырвонаармейцы на вясмы фурманках і давай усё выграбаць з дому Уласава. І бібліятэку яго вывезлі, і архіў увесь. Тыдні яго мо тро разъбіралі, таскалі, што ў агонь, што на карыстаньне. На глум пусцілі ўсё, што было пра Беларусь, пра беларуску. На карыстаньне пакінулі толькі расейскую клясыку — Тургенева, Талстога, Пушкіна...

Не пакінулі ў спакой яны і сям'ю Уласава. Усё шукалі, хадзілі па дварах і пыталіся: «Дзе Уласавы?»

А жонка Уласава, Аляксандра, як толькі дачулася, што яе чалавека зарыштавалі, пачала зь дзецімі хавацца ў сваіх суседзяў, у добрых знаёмых. Але ці можа безбаронная жанчына схавацца ў самай шматнаселенай частцы Беларусі, калі на нее палююць мэтаўчына, як на звера, узброеныя людзі?

Аднаго разу яе ўсё ж адшукалі і вывезлі з Беларусі.

Нейкі час сядзіба Уласава і ягоны дом бубнеў, як пустка, але, як кажуць, съятое месца доўга пустое не бывае. Дом Уласава за-

Станіслава Баторыя, суправаджаючы яго падчас інфлянцкай вайны.

14 жніўня 1925 г. — нарадзіўся Віктар Пратасеня, беларускі жывапісец, партрэст, аўтар тэматычнай карціны. Віктар Пратасеня больш вядомы, як аўтар партрэтаў на гісторычныя тэмы: Веры Харужай, Бацькі Мінай, Якуба Коласа, групавога партрэту ліквідатараў катастрофы на Чарнобыльскай АЭС.

15 жніўня 1725 г. малодшы дачка легендарнага караля Рэчы Паспалітай (1705-1709) Станіслава Ляшчынскага Марыя Караліна Зоф'я Фэліцыя выйшла замуж за французскага караля Лю XV Бурбона. Ляшчынскі ў той час быў каралём-выгнаныкам, які жыў у эльзаскім Вісэмбурку; ён вымушаны быў на некаторы час пахаваць думкі пра вар-

сяліў адзін тутэйшы гаспадар.

Але ня выпала яму доўга ў ім пажыць. У вайну, дзецыні пад 1943 год, між немцамі і партызанамі пачалася страляніна. Ад аднаго выпадковага стрэлу дом Уласава загарэўся. Вось з тae пары і перастала існаваць віла Мігаўка Уласава.

Мігаўскі здымкі

Ці ацалелі старыя здымкі з тых куточкаў? Пра гэта я пасцікаўся і ў спадарыні Вэрці Уладыкі. «Ды трохі ёсьць», — сказала яна і прынесла целы жмут пажоўкіх фотаздымкаў рознага фармату, кампазыцыі і зъвесту. На мяне дыхнула непаўторным водарам далёлага ад нас часу. Вось адзін з такіх здымкаў — вясельнае танчаныне ў Мігаўцы на вольным паветры. У кадар патрапіў і куточак тагачаснай Мігаўкі. На здымку мы бачым і музыкаў. Сярод іх цымбаліст!

А вось яшчэ адзін непаўторны мігаўскі здымак. На ім мо ля сотні асобаў. Як толькі фатограф скампанаваў гэткую пропцыю людзей у адзін кадар! Сярод іх і жонка Аляксандра Уласава. Чапцвертая зьлева на першым радзе. А ці ацалелі хоць адзін здымак самога Уласава ў Мігаўцы? О, так. На ім Аляксандар Уласав з спін. Аляксандрай і дзецымі ў мігаўскім сядзібным дворыку.

На гэтым здымачку па-сялянску ўсё проста. Арыстакрат Аляксандар Уласав у якімсь просьценкі, ці не з палатна, гарнітуры. І ягоная жоначка апранута запроста. Нават хустка на галаве па-сялянску, пад бабачку. Дзеци, Дзіма і Алег, штось пілуюць, цывікуюць, майструюць.

Вось такі быў арыстакрат і пан Аляксандар Уласав: гаспадарлівы, мірны, стваральны. Тры старыя здымкі даносіць да нас подыхі стваральніка нашай «Нашай Ніве».

***Папярэдні артыкул на гэту тэму «Фальварак Мігаўка» Зымітра Бартосіка друкаваўся ў «Нашай Ніве» №17 за 2 жніўня 1999 г.**

шайскі трон, і таму сканцэнтраваў увагу на любімай дачэ. Марыя Караліна, дзякуючы гэтаму, атрымала добрае выхаваныне, яна валодала польскай, францускай, нямецкай, італьянскай, швэдзкай мовамі. Станіслав Ляшчынскі, які меў патрэбу ў грошах, імкнуўся знайсці Марыі Караліне добрую мужчынскую партню. Шчасце прыйшло адтуль, адкуль яго не чакалі — на Марыю Ляшчынскую «паклалі вока» ў Вэрсалі. 15 жніўня 1725 г. у Страсбуры быў заключаны папярэдні шлюб 15-гадовага Лю XV з 22-гадовай Марыяй. Французскі кароль адсутнічаў у Страсбуры, і яго рэпрэзэнтаваў князь Люі Арлеанскі. 9 верасьня 1725 г. у Фантэнблё шлюб быў заключаны пайторна, на гэты раз з узделам караля. Станіслав Ляшчынскі напісаў трактат, своеасаблівае філозофскае павучанье да дачкі, што ўступае на французскі трон. Люіхутка астыў да жонкі, каканьне прайшло, і кароль зацікаўся даўгагогім і пышнагрудым кабетамі ў Вэрсалі. Цікава, што Марыя Ляшчынская здолела пасябраваць з самай вядомай каканкай мужа мадам Пампладур. Марыя Караліна нарадзіла Людовіку 10 дзеяц, на вялікі жаль, большасць іх памерла ў дзяцінстве. Сярод дзеяц быў і дафін Люі, бацька каралёў Людовіка XVI, Людовіка XVIII і Карла X.

Будучы каралевай Францы, Марыя Ляшчынскія праяцвала цікавіца падзеямі ў Рэчы Паспалітай, яна імкнулася неяк упільваць на французскі ўрад падчас змагання Станіслава Ляшчын-

ВІЛЕНСКІ СЪЛЕД ДАВЫДА ЯКЕРСАНА

Працяг са старонкі 1

Я распавеў, як рухаеща мая навука, дзе ў што бачыў. Раптам спадарыня Руткаўскене запыталася, ці на ведаю я такога мастака — Давыда Якерсана. Нешта, кажу, чуў. Здаецца быў такі ў Віцебску за часоў Шагала. Але ягоных твораў бачыць не даводзілася. «Ну то хадзем», — па змоўніцку панізіўшы голас, запрасіла калажанка.

Мы зайшлі ў Акадэмію, і ў сваім кабінэце яна працягнула вялікую пульхную тэчку. Перада мною апынулася дзясяткі малюн-

каў, гравюраў, здымкаў нейкіх абстрактных скульптураў. Тутака ж быў і розныя чарнавікі лістоў ці артыкулаў. На адвароце тэчкі быў надпіс па-расейску «Мастак Давыд Якерсан». Нарадзіўся ў 1886 годзе, Віцебск... Як высветлілася, гэтая тэчка патрапіла ў Вільню ў 1938 годзе, на тагачасны факультэт мастацтваў пры ўніверсітэце. Яе перадаў сюды неядомы чалавек з Коўна. Апроч малюнкаў ды здымкаў, да яе ж прыкладаўся ліст...

Хто такі Давыд Якерсан? Для тых, хто вывучаў гісторыю віцебскай мастацкай школы 20-х гадоў, гэтае імя павінна было трапляцца на вочы ў тагачасных пэрыёдых даўгіх мітапінах мастакоў. Яго ўважалі за аднаго з самых таленавітых і любімых вучняў Егуды Пэні. Урэшце, з майстэрні Пэні яначалася мастакоўская біяграфія Якерсана. Паслья ён, разам з сябрамі, Эль Лісіцкім і Фрыляндрам едзе ў Рыгу, дзе паступае ў Палітэхнічны інстытут, але першыя сусьветнай вайна перарывае ягонае шкаленыне ў ён вяртаецца ў Беларусь. Падхоплены ваенна-

рэвалюцыяй завірухаю, ён актыўна ўлучаецца ў мастацкое жыццё роднага гораду: кіруе скульптурнай майстэрняю ў Народнай мастацкай вучэльні, вырабляе дзясятак помнікаў паводле славутага пляну манументальнай прафаганды, супольна з Маркам Шагалам стварае аздабленне Віцебску да гадавіны рэвалюцыі.

У творчасці гэтага мастстра, як у кінастужцы, кадар за кадрам, адлюстраваліся ледзь на усе тагачасныя мастацкія плыні. Ён пачынаў як прыхільнік «ар нуво», модным тады ў Рызе стылі. Якерсан ствараў вельмі далікатныя, пекна арнамэнтаваны дэкаратыўныя кампазыцыі. Але першыя ж ягоныя спробы сілаў у скульптуры занеслі яго ў імпрэсіянізм. Аднак, паслья зноўства з Казімерам Малевічам ён становішча аднім з апалаігетаў супрематызму, эксперыментуючы ў кубістычнай ды супрематычнай скульптуры. На працягу 19-21 гадоў ён ствараў нізку лінартаў на магічных беларускіх, жыдоўскіх ды расейскіх казак. Дарэчы, гэтася захапленыне казачным фальклёрам наогул было ледзь не ававязковым амал для ўсіх віцебскіх мастакоў таго часу. Дастаткова прыгадаў клясычны ілюстрацыі да казак Марка Шагала ці Эль Лісіцкага...

Разам з камісарам Шагалам Якерсан камісарыў таксама. Паслья супрацоўнічай з віцебскім Уновісам, быў тут ці на самым адданым сябрам Малевіча, дапамог яму перажыць цяжкую зіму 1919 году. Ён імкнуўся быць блізкі і да Дабужынскага, у якім Якерсану гэтак імпанаўала ўпізненая інтэлігэнтнасць і вишэйшы культурны штальт. Імя Якерсана несупынна пачыналася ў гэтым коле мастакоў. Побач зь імі-намі Лісіцкага, Коган і Ермалаевай. Але паслья Якерсана быў забыты. Забыты настолькі, што ягонае імя не патрапіла нават у 5-томовік Энцыклапедыі Літаратуры і Мастацтва Беларусі. Ён рабіў нібы ўсё то ж, што й ягоныя паплечнікі й землякі: архітэктоны, кампазыцыі з чорнымі

іспыт на ступень бакаліяра права, адмовіўся ад кар'еры і вырашыў стаць пісменнікам. Бацькі адмовілі сыну ва ўтрыманыні, і Бальзак доўгі час жыў на гарышчы нейкага дома ў сціплай беднай каморы, цэляя суткі займаючыся літаратурнай творчасцю. Пад рознымі псевданімамі ён друкаваў свае творы, напісаныя ў модным тады жанры — жаліўская раману. Раманы карысталіся папярэдніцтвам і прыносілі прыбытак. Але малады чалавек марыў пра суп'езную творчасць, і хутка мара стала яўнай. Бальзак — аўтар сусьветна вядомай сэрыі раманаў і аповесцяў (95 твораў) пад агульнай назвай "Чалавечая камедыя", якая распаўядзе літаратурна пра ўсі пласти французскага грамадзтва.

Алег Гардзіенка

квадратамі, «супрематычныя» фігуркі ды безыліч граfiчных аркушаў. Усё то ж, можа й лепей, бо ён ніколі не выглядаў на вузкага адэpta аднае плыні... Імя мастака съверлі са скрыжалі ў гісторыі нашага мастацтва.

Вернемся да віленскай тээчкі. У невялікім сшытку, шыльна сцісаным «хімічным» алоўкам, заходзім ліст:

«Глыбо капава жаны Місьцілаў Валяр'янавіч! Пішу Вам, хоць і на ведаю, дзе Вы цяпер. Аbstавіны складаюцца гэткім чынам, што я нават ня ўпэўнены, ці здолею дапісаць да канца. Пісаць мне больш няма каму. Я, адзін з першых Вашых вучняў у Віцебску, буду заўсёды асабіў Вас. Я ня быў сляпі. Не сляпі я й цяпер. Ясна ўсъведамляю сабе, якая б скрайнасць ні адвяла мяне ад вас у накірунку мастацкіх пошукаў — ваш вобаз сумленнага працоўніка-мастака й найсумленнейшага чалавека для мяне па-сапраўднаму дараагі. Вы, як мой і маіх землякоў настаўнік, насамрэч, вялікі. Я заўсёды шанаваў Вас. Працшу пра адно — калі да Вас дойдзе гэты ліст і мае работы — паспрыяць у тым, каб яны згінулі. Бо, магчыма, згіну неўзабаве й я сам...»

Тут нават у мяне, які за вывучэннем мастакоўскіх гісторыяў, адўвік звязаўся зіміністэрскімі засыпніцамі ў роце... Гэта ліст Якерсана да Дабужынскага. Пры тым мастак з Віцебску, жышучы ў Коўна відавочна таемна, намякае на нейкія драматычныя абставіны, што могуць каштаваць яму жыцця. У гэтым лісьце-сшытку Якерсан апэлюе да іх супольнае любові да Віцебску. Некаторыя радкі гучыць шчымліва-сонтъмэнтальна. Наколькі можа быць сэнтым

Абы «добрачыліўшы» не дабілі

Апошнім часам, відавочна, зважаючы на традыцыйнае летніе «бястэм’е», газэтыкі нашы вырашылі ўзяцца, нарэшце, за тое, што яшчэ да канца не раскрытыкавана і, пагатоў, не аплявана. Усё гэта нагадвае абавязковая заняткі «крытыкі й самакрытыкі», што праводзіліся ў палпотаўскай Камбоджы, перад тым, як «крытыкаваным» ды «самакрытыкаваным» найчасцей адсякалі галовы матыкамі. Гэтым разам пэўным «жэрцам праўды» закарцела пагаварыць пра «зяняпад» Беларускага гуманітарнага ліцэю. Напачатку ў «съцёбавай» Радавай Беларусі зьяўляецца напісаны зусім ня съцёбавым стылем злосны артыкул пад аж якою гучнаю называю «Съмерць беларускага духу». Наконт гэтага артыкулу можна меркаваць, што скаваны за пэўданіям («Яніна Мялешка») аўтар (ці аўтарка?) сам вучыўся ў Беларускім ліцэі й, відавочна, меў праблемы з гэтай самай вучобаю, альбо з паасобнымі выкладчыкамі. Во ж анічога, апроч звычайнай падтасоўкі агульнаядомых фактаў, у тым артыкуле не ўтрымоўваецца. Ну, праста злы атрымаўся «съцёб», разумеец? Але ж далей, дык бойц. Чытаю ў артыкуле. «Стратэгія фальшавання» паважанага заступніка рэдактара «Наша Нівы» Андрэя Дынько наступныя слова: «Прыклад ліцэю, які стаў занепадаць, як толькі яго ўзялі пад навязылую дзяржаўную апеку» (НН, № 32, за 7 жніўня г.г.) — і тут ужо ўзынікае пытаныне: адкуль? што прымусіла пісаць гэткія слова? Дарэчы тут было б узгадаць дасціпную прапанову аднаго чытчика НН, выкананую ў тым жа нумары за 7 жніўня, — замест слова «інфармацыя» паваларуску ўжываваць слова абас (Адна Баба Аднойчы Сказала). Зрешты, абвяргаць згаданыя съцверджаныні, не адчуваючы ані «зяняпаду» ў ліцэі, ані «навязылівай» дзяржаўнай апекі, немажліва, бо немажліва апраўдаўвацца за шматгадовую працу з раніцы да вечара за тыя капейкі, якія (амаль што як зьдзек) плоціць за гэтую працу «дзяржава». Хацелася б толькі сёе-тое дакінуць да абасу. Вось жа, у

ліцэі сёньня працуць Уладзімер Колас (в.а.дырэктара), Міхась Тычына, Васіль Сёмуха, Павал Лойка, Вінцук Вячорка, Уладзімер Емельянчык, Валянцін Мазец, Аляксей Крукоўскі альбо найлепшыя, не пабаюць сказаць, у Беларусі выкладчыкі ў сваіх дысцыплінах — Валянціна Сіўковіч (беларуская мова), Віялет Крыващэн (ангельская мова), Ірына Сідарэнка (геаграфія; яна ж заступнік дырэктара ў навучальнай працы)... Працуць, бо, не зважаючы на мізэрныя заробкі, нейкую адказнасць адчуваюць ды — бачаць плён сваёй працы (у тым ліку ў шэраг чытачоў ды аўтараў «Наша Нівы»!). Няма тут патрабы пералічваць, каго ўжо даў Беларускі ліцэй нашай культуры (у шырокім сэнсе гэтага панятку), ды яшчэ хто на падыходзе. Паўстае пытаныне: няўжо ж некаму карціць, каб, пачытаўшы падобныя публікацыі, людзі, што сёньня «цягнуць» гэты ліцэй ды ствараюць годную канкурэнцыю спрэс расейскамоўнай школе ў Беларусі, наўпрост кажучы, разъбегліся ў пайшлі на больш высокааплатнную працу ці заняліся банальнym рэпетытарствам за «круглыя» сумы? А propos, хачу нагадаць, што ліцэй наш у цэнтры Менску, у яго можна заўсёды прыйсьці ды ня толькі ўбачыць, што ў нас атрымоўваецца лепш альбо горш сёлета, а ў спытакца, што было лепшым ці горшым учора. Рознымі ў нас атрымоўваючыя ў наборы вучняў, што прыходзяць ня з Месяца ѹ, на жаль, ня з рамантычнага Karaleūstva Bielarusi... Але ж усьлед за горшымі заўсёды прыходзяць лепшыя. Гэтым жа, спадарства, мы ѹ жывем вось ужо дзясяткі год! І будзем жыць далей, спадзеючыся, што нарэшце нехта зробіць яшчэ лепшыя беларускія ліцэі, чым гэта робім мы. Абы толькі «добрачыліўцы» нас не дабілі...

Лявон БАРШЧЭУСКІ,
заступнік дырэктара ліцэю ў
навукова-мэтадычнай працы

Проста абрыйда

Напісаць у рэдакцыю міне вымусіла дыскусія, якая ўзынікла на старонках «Нашай Нівы». Яшчэ я магу зразумець сытуацыю з наморднікам. Магчыма і набалела народу, як праўльна пісаць «намысьнік» ці

«нарыльнік».

Аднак я пра іншае, пра дыскусію паміж Паўлам Севярынцам і Аляксеем Шыдлоўскім, якія дзеляць не падзеляць на старонках газэты аморфнае цела пад назвай «Малады фронт». Хлопцы (з «НН»), Вам што матар'ялу бракуе? Што Севярынец, што Шыдлоўскі так распісваюць подзвігі сваіх падначаленых, як быццам гаворка ідзе не пра Малады Фронт, які ведае вузкае кола колькасна абмежаваных людзей, а прынамсі пра «Шын файн». Такое ўражаныне, што менчукі ў грамадзкім транспарце толькі ѹ амляркоўваюць падзел і праблемы Маладога Фронту. Хацелася б выказаць сваю думку, што гэта ня так, што людзей хвалююць іншыя праблемы: заробкі, катастрофы Канкордаў, ці пакатаеца Усенародны на камбайне па калгасных палёх, людзей нават цікавіць праблема выбараў, але толькі ня Вы, шаноўныя маладафронтніцы. Бо Ваша спрэчка нагадвае бітву дыстрофіак пад канапай.

Калісці Аляксандру Керанскому прапаноўвалі радыкальны сродак барацьбы з бальшавікамі і Ленінам: «Саша! Пасадзі гэтых бандытаў усіх на баржу і ўтапі ў Фінскай затоцы». Нашаму Аляксандру ня трэба нават гэтага рабіць, бо слон не бацца ўкусу камара. Гледзячы на маладафронтнікаў, складваеца ўражаныне, што яны толькі ѹздатныя, падобна бэтмэнам, вешаць сцягі і, падобна героям «Сабачага сэрца», сильвяць патрыйчыны песьні.

Хлопцы і дзяячы з Маладога Фронту, кіньце дзяяліць скuru незабітага зайца, а займецца прынамсі адкуцайці ці самаадукацайці, гэта яшчэ нікому не замінала і дазволіць вам не зацыклівацца на праблемах Новай Беларусі і адрозніваць Арцюра Рэмбо ад Джона Рэмба. Гледзячы на вашу дыскусію, паважаныя Павал і Аляксей, на спрэчку, зь якога боку і як павінна ўзысьці сонца Новай Беларусі, прыгадваеца «геры» Ігара Губермана, што праўда, па-расейску:

Есть люди с тайным геном комиссарства,
Их мучит справедливости міраж,
Они запойно строят Божье царство,

И кровь сопровождает их кураж.

P.S. А яшчэ я чую пра праблемы «Маладой грамады» і «Маладых сацыял-дэмакрататаў», і напружаную абстаноўку ў Беларускай Партыі Свабоды...

А. Гардзіенка

Сабе я ня здраджаў

Звярнуща да Вас міне прымусіў зъмешчаны ў №30 Вашай газэты артыкул Віктара Мухіна «У палоне аднаго міту».

Найперш маю зазначыць, што заўжды ў сваім «съядомым» жыцці лічыў сябе ліцьвінам, і ніхто лепш за Віктора ў гэтым ня быў дасведчаны, таму ягоны клін: «Вадзім Лабковіч, колішні вязень, які сядзе за надпісы «Жыве Беларусь!», цяпер мае зусім іншыя погляды», ня мае анікага падмурку, я заўжды выказаўся за адраджэнне Вялікага княства Літоўскага, нават некаторыя аўтографы падпісваў «Жыве Вялікая Літва ад мора да мора!», канечне гэта не было сур’ёзна, але падзяліўшыся з сваіх магчымасцяў. А тут... высымейлі. Ці рызыкне ён яшчэ калі ўжыць беларускія слова? Напіша «магазин» ці «охотнікі» ці іншае.

Божа, да гэтай пары памятаю (а міне ўжо 57), як нас, 14-гадовых, у фінтэнікуме высымейвалі за кожнае беларускае слова! Памятаю, як зъявіліся сълёзы на вачах хлапчуга, майго аднакурсніка, калі выкладчык перадрэжніў яго за ўжытак слова «гэта». Высымейтакім чынам: «Гэны гэнага піхнуў, гэны паваліўся». І съмияўся. За ім — уся група.

А тут, праўда, наадварот — з расейскай на беларускую. Але ж метода адна — высымейванине. Хоць далей і даецаца трасянка. Но дзе ўзыць «грамадеяў», якія сёньня дасканала ведаюць Мову? Усе мы «пакалечаныя» расейскай школай, навучальнымі установамі, асяроддзізм.

Міне радуе кожнае слова па-беларуску. Хоць далей і даецаца трасянка. Но дзе ўзыць «грамадеяў», якія сёньня дасканала ведаюць Мову? Усе мы «пакалечаныя» расейскай школай, навучальнымі установамі, асяроддзізм.

Чым болей нашых,
тым лепш

На мой погляд, ня трэба друкаваць артыкулы кшталту «Беларускі калярт у расейскай мове» («НН», №25 за 2000 г.). Сапраўды, на кожным кро-

новыя кнігі, дасланы ў

Віленскія замкі / Аўтар-складальнік З. Вайцяховіч. — Менск, 2000. — 20 с., іл. — (Замкі Беларусі). — Наклад 200 ас.

Гальшанскі замак / Аўтар-складальнік З. Вайцяховіч. — Менск, 2000. — 20 с., іл. — (Замкі Беларусі). — Наклад 200 ас.

Адна па аднай выйслі дзяўве кнігі, што распачынаюць вялікую сэрыю, аналягаў якой яшчэ не было ў гісторыі беларускіх кнігавыдавецтваў. Сэрыя мае ахапіц усе беларускія замкі, што існавалі ці дагэтуль захаваліся на этнографічных аблішары краю. Кнігі выходзіць па дэльце ў залежнасці ад распаўсюду папярэдніх. Зьміцер Вайцяховіч, аўтар ідэі і праекту выданьня сэрыі, кажа, што пачаў выдаваць гэтыя кнігі незнанок: «У часе аднай з вандравак у Гальшаны дырэктарка тамэйшага музею паскардзілася на малую колькасць выяў ў замку, што меліся ў музее, і я вырашыў дапамагчы ёй з ілюстрацыямі, а паколькі зацікаўленасць у айчыннай гісторыі ёсць у знач-

родакцыю на большае колькасць людзей, дык вырашыў пашучы выдаваць кнігі, прысвечаныя асобным помнікам нашае даўніны». У разе паспяховага ажыццяўлення сэрыі «Замкі Беларусі» Зьміцер Вайцяховіч аўбягае распачаць сэрыю кніг з рэпрадукцыямі партрэтаў гістарычных асоб, а гэтаксама іншыя. Варта запаміць, што бальшыня ілюстрацыяў, зъмешчаных у кнігах, наўрад ці вядомая нават некаторым спэцыялістам, таму можна меркаваць, кніга зацікаўці ня толькі аматараў. Наконт набыццаўца выданьня сэрыі трэба звязацца на тэлефон у Менску: 231-94-05, гэтаксама кнігі неўзабаве можна будзе адшукать на выставах у менскіх сядзібах БНФ і ТБМ.

А. Аркуш. Выправаваныя развоем: Эзэ, артыкулы, гутаркі, інтэрвію / Прадмова В. Акудовіча.

— Палацак: Выдавецкая суполка «Палацкае лядо», 2000. — 92 с.

— Наклад 100 ас. — (Літаратурныя штуды).

У кнігу ўвайшлі тэксты, што

ку мы сустракаем такія прыклады рэкламы, як там і напісаныя. Ды ѿ ня толькі рэклама! Паслухайце наўкол нашу «трасянку» — на вуліцы, у краме і г.д. Дык што? Усіх нас трэба высымейваць, крываць? Па лёгіцы аўтаркі згаданага тэксту так і трэба рабіць. Але ці не атрымаецца так, што ѿ людзей павялічыцца няўпачыненасць («А раптам скажу ці напішу няправільна. Съмияцца будуць, крываць»). Вось і згубілі яшчэ аднаго беларускамоўнага!

Калі ж мы навучымся чаму-небудзь? Каб не губляць, а знаходзіць? Можа той самы хлопец-максиміліст з шапіку на Камароўцы, напісаўшы «Гандлёвая крама», хацеў зрабіць як лепш, паспрыяць роднаму слову, зыходзячы з сваіх магчымасцяў. А тут... высымейлі. Ці рызыкне ён яшчэ калі ўжыць беларускія слова? Напіша «магазин» ці «охотнікі» ці іншае.

Божа, да гэтай пары памятаю (а міне ўжо 57), як нас, 14-гадовых, у фінтэнікуме высымейвалі за кожнае беларускае слова! Памятаю, як зъявіліся сълёзы на вачах хлапчуга, майго аднакурсніка, калі выкладчык перадрэжніў яго за ўжытак слова «гэта». Высымейтакім чынам: «Гэны гэнага піхнуў, гэны паваліўся». І съмияўся. За ім — уся група.

А тут, праўда, наадварот — з расейскай на беларускую. Але ж метода адна — высымейванине.

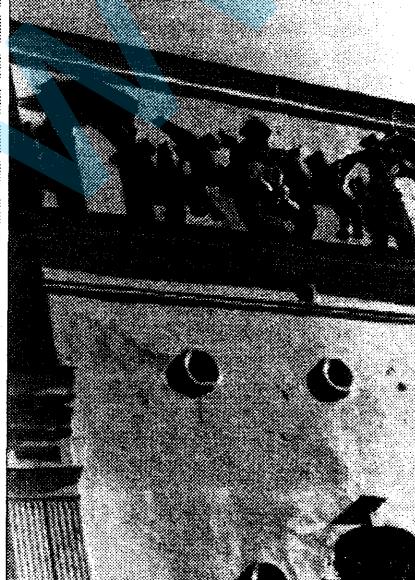
Міне радуе кожнае слова па-беларуску. Хоць далей і даецаца трасянка. Но дзе ўзыць «грамадеяў», якія сёньня дасканала ведаюць Мову? Усе мы «пакалечаныя» расейскай школай, навучальнымі установамі, асяроддзізм.

Тут не съмияцца трэба, а дапамагаць людзям, паважаючы кожнае памкненіе кожнага чалавека авалодаць Мовай. Нават агітаваць. Праз друкаваныя выданьні. Пры вусных размовах і г.д. Але не адштурхоўваць. Радуе з гэтай нагоды артыкул у «НН» пад назвай «Нашы ў горадзе». Чым больш будзе ѿ нас нашых, тым лепш.

З павагай

Алена Стома, Наваградак

Віленскі Пэдагагічны Ўніверсітэт

ГУТАРКА ДВОХ СУСЕДАЎ

(Замест рэцэнзіі на кнігу: Анталёгія беларускай эпітафії. Укладальнік, аўтар прадмовы і артыкулаў Анатоль Кудласевіч. — Менск: Ураджай, 2000.)

Ці чуў, Васілевіч, выдавецтва «Ураджай» новую кнігу па-беларуску выдала!

— Няўжо, Рыгор Аляксандравіч, пра чомолы?

— Не, не ўгадаў.

— Ну, то можа для жанчын, пра кветкі?

— Ізоў не ўгадаў.

— Пра абрэзку дрэваў, гэтага, чэха, няйначай пераклалі на нашу мову?

— Дурніца ты, Васілевіч! Яны кнікі пра кветкі, чомолы ці па якой іншай гаспадарцы заўсёды па-расейску друкуюць, альбо з Масквы гатовыя прывозяць.

— Даўк а ўёж ж, якая кніжка?

— «Анталёгія беларускай эпітафії».

— ???

— Гэта надпісы на помніках і вершы пра съмерць. Увогуле надпісы на помніках належала да жанру пахавальний эпіграфікі, а вершы пра съмерць у пераважнай большасці сваёй эпітафіям не зьяўляюцца, але складальнік «Анталёгіі» Анатоль Кудласевіч усё, што пра съмерце, калі чытаў, сабраў пад адну вокладку. Часам нават адразу ён не згадаеся чыму. Вось вершын адзін, там яшчэ ё аўтара «... тоска по Дмитрию Донскому тихо заворочалась в груди» (арк. 157), а канчаеца:

«Помоги ты, поле Куликово,
Выжить нам
и выздороветь нам!»

І гэта беларуская эпітафія?! — дык тут жа пра «выжыць» і «вызыдаравес» — а як жа нябожчыкі, пра баць, вызыдаравес? Хіба што дабратворны ўплыў расейскага поля...

— ...

— Слухай, анталёгія — значыцца, сабраныне твораў з розных часоў і з розных аўтараў?

— Гэта так. Укладальнік зьбіраў эпітафіі ад найдаунейшых часоў і да самых блізкіх, хача сціпла і пачаў ён і скончыў сваімі вершамі.

— Ну, бачыш, значыцца, ня толькі вчоны чалавек, але яшчэ й вершы піша...

— Наконт ягонай вучонасці, Васілевіч, нікіх ілюзіяў. Шпaryць, братак, ён у эпіграфе: «Мы ня псы, а патомкі славян» (стар. 12). і тлумачыцца ніжэй: «Кніга Вялеса» лічыцца агульнай для ўсходнеславянскіх народаў, таму яна па праву і ёсьць самы стары літаратурны тэкст...

(стар. 38).

— Бачыш як, першым словам «лічыцца», а другім ужо «і па праву ёсьць»...

— А хто так лічыць, Васілевіч! Анатоль Кудласевіч і не ўспамінае артыкула ленінградскага вучонага, доктара філягічных навук Алега Тварацова ў «Трудах Отдела древнерусской литературы» Пушкінскага дому (Творогов О.В. «Велесова книга» // ТОДРЛ. Т. 43. Л., 1990. С.170-254) аб тым, што Вялесава книга — літаратурная падробка сярэдзіны XX стагодзьдзя — можа не чытаў, а можа акадэмічная навука яму, як кажуць, да таго самага месца — ён і сам троху чвоны...

— Але ты, Рыгор Аляксандравіч, хоць і кнігай люб, але ж у эпітафіях, можна сказаць, ня петрыш...

— А Анатоль Кудласевіч, што, петрыць? Вось недзе «сабраў» ён Пахвалу Ефрасіні Полацкай пяры Кірылы Тураўскага! Ды за такую знаходку яму б акадэміка, Героя Беларусі, і мэдаль Францішка Скарыны на шыю! Не пісаў Кірылы Тураўскі гэтае Пахвалы!

— ... Блажэні возраст твой, Еуфросініе достоўрнальна!...» — маўляў, ты з 12-га стагодзьдзя і я з 12-га стагодзьдзя...

— А можа, Рыгор Аляксандравіч, гэта Анатоль Кудласевіч сам напісаў, пад барочнымі вершы Сімяона Полацкага «злабаў», як музыканты кажуць?

— Ня ведаю, Васілевіч, можа складальнік музыку любіць і ня толькі пахавальню. Часам выдаецца, што ў яго любоў да альтымізму і нескладаных, так бы казаць, рыфмаў. Вось глянь, напрыклад, сядро «беларускіх эпітафій», якія радзікі ўпадаюць ён для анталёгіі (Арк. 192):

Над Минском рассветы звеният,

Весенние ветры летят,
Любимых любимые ждут,
И новые песни поют.

— Дык гэта ж жанчына са-
чыніла, Алена Піхота. А можа яна чалавек прыгожы?.. Можа ён з'ёй разам на могілкі і ў бібліятэці хадзіў матэрыялы для анталёгіі?

— Ня ведаю — сам, ці з кім, але хадаіў на могілкі зьбіраць эпітафію А.Кудласевіч увесе час нейкім дзіўным маршрутам. Напрыклад, у нас у Ракаве могілкі: налева ад дарогі — каталіцкія,

направа — праваслаўныя. Хай бы калі ўкладальнік «Анталёгіі беларускай эпітафіі» на левыя за- вярнуў! Убачыў бы ён шмат эпітафій польскім, гэта ж таксама на- шы нацыя людзі, ракаўскія беларусы пахаваныя. Ну, за польскім часам у школе, ці ў касцёле, ад прысланых ксянзой, да пальчицы з-за пахаваныя. Ну, за польскім часам у школе, ці ў касцёле, ад прысланых ксянзой, да пальчицы з-за пахаваныя. Ну, за польскім часам у школе, ці ў касцёле, ад прысланых ксянзой, да пальчицы з-за пахаваныя.

— А можа, Рыгор Аляксандравіч, той Анатоль Кудласевіч ладзінкай чытаць ня ўмее?

— Ен можа і ня ўмее. Але ж нехта ўмее — хай напросіць, хто ўмее, дапаможа.

Між іншым, на жыдоўскіх могілках у Наваградку і па-беларуску, і па-ангельску, і на іўрыце пра сваіх нябожчыкаў, што ад XIV ст. на тым узгораку хаваюцца, ста-рыя наваградзікі жыды эпітафію напісалі і на камені высеклі. И нябожчыкам павага, і людзям з рознай адукацыяй памяць, і для зьбіральніка эпітафій матэрыял... але я ня бачыў таго помніка А.Кудласевіч пі за беларускі не прызнаў...

— Бачыш, Васілевіч, каб, як той казаў, быў бы разум, ды ча-
лавек сваіх спраў бы займа-
ўся... Па старых цэрквях ды кас-
цёлах беларускіх шмат пілату
намагільных з надпісамі пазаста-
валася. Некаторыя з іх нават у кнігах перадрукаваныя. Напрыклад, наваградзікі: адзіннадцаты памясціўскіх шляхчыціў на вайну з туркамі ў 1624 годзе пад хацім пашехалі, а адзін толькі вярнуўся... Дык ён сваім баявым таварышам помнік паставіў і добрас слова на-
пісаў — выబілі гэту эпітафию на чорнай мармуровай дошцы на ла-
цінскім мове — дасёння захава-
лася. (Пластыка Беларусі XII-
XVIII ст. Аўтар і ўкладальнік Н. Высоцкая Менск, «Беларусь», 1983. С. 165) — Хіба ж на годна-
такі помнік уклющиць у Анталёгію беларускай эпітафії? А радзі-
вілаўскія эпітафіі зь нясьвіскага касцёлу?

У «Анталёгіі...» адна спроба згадаць такога кшталту помнік ёсьць: камень, на якім выбіта «Господи помози рабу своему Борису» з XII ст. Гэты камень быў

З рэдакцыі Націянальной Паштоўкі

межавым знакам, але воляй А.Кудласевіча трапіў у «Анталёгію... эпітафії». А побач у кнізе тэкст на 800 гадоў маладзейшы:

Подвіги ваши бессмертны в веках,

Вечно живыя вы в наших сер-
дцах!

— Ну, для ўкладальніка хра-
налёгія — справа не асабліва пат-
рэбная, хача і шкада. Калі па-
нарадку, тады і чытаць ляпей і знайсці.

Подвіги ваши бессмертны в веках,

Вечно живыя вы в наших сер-
дцах!

— Ну, для ўкладальніка хра-
налёгія — справа не асабліва пат-
рэбная, хача і шкада. Калі па-
нарадку, тады і чытаць ляпей і знайсці.

Подвіги ваши бессмертны в веках,

Вечно живыя вы в наших сер-
дцах!

— Ну, для ўкладальніка хра-
налёгія — справа не асабліва пат-
рэбная, хача і шкада. Калі па-
нарадку, тады і чытаць ляпей і знайсці.

Подвіги ваши бессмертны в веках,

Вечно живыя вы в наших сер-
дцах!

— Ну, для ўкладальніка хра-
налёгія — справа не асабліва пат-
рэбная, хача і шкада. Калі па-
нарадку, тады і чытаць ляпей і знайсці.

Подвіги ваши бессмертны в веках,

Вечно живыя вы в наших сер-
дцах!

— Ну, для ўкладальніка хра-
налёгія — справа не асабліва пат-
рэбная, хача і шкада. Калі па-
нарадку, тады і чытаць ляпей і знайсці.

Подвіги ваши бессмертны в веках,

Вечно живыя вы в наших сер-
дцах!

— Ну, для ўкладальніка хра-
налёгія — справа не асабліва пат-
рэбная, хача і шкада. Калі па-
нарадку, тады і чытаць ляпей і знайсці.

Подвіги ваши бессмертны в веках,

Вечно живыя вы в наших сер-
дцах!

— Ну, для ўкладальніка хра-
налёгія — справа не асабліва пат-
рэбная, хача і шкада. Калі па-
нарадку, тады і чытаць ляпей і знайсці.

Подвіги ваши бессмертны в веках,

Вечно живыя вы в наших сер-
дцах!

— Ну, для ўкладальніка хра-
налёгія — справа не асабліва пат-
рэбная, хача і шкада. Калі па-
нарадку, тады і чытаць ляпей і знайсці.

Подвіги ваши бессмертны в веках,

Вечно живыя вы в наших сер-
дцах!

святая»: «святой» названая багіння грэцкага паганскаага пантэону. Дзеля прикладу я тут табе верш Аляксандра Вянецкага «Да Слуцку» ў перакладзе пецярбургскага беларусіста Валерыя Антонава прыгодаю:

Калі ты, Слуцак, пад арктычным сузор'ем славутны,

Калі ты ліўшы сябе дыядэмай саміх Радзівілаў,

Калі, багаты на землі і золата поўны, квітнеш,

Першы сярод зайдзросных сус-
едзяў тваіх —

Засыцеражыся ж; пашаны, заслу-
гі, трывумфы,

Вартыя рымскіх часоў, ты,

ганарлівец, пакін.

Большую славы і лепшую го-
нару частку ты страціў

Сённяня, прыгнечаны горам,

над трунай ахоўцы свайго

Высадка роднага, хто перад

прынцэспа тварам,

Як і бліжэйшых паміж, да

Фэміды падобны стаяў,

Што ў трыбуналах, узняўшы

бястраснаўную шату,

Зло і бязвіннасць даклад-

на паказвае ўсім.

Так ён, нязломны, пражыў
лешчыя тэрміны часу

Т

ВІЛЕНСКІ СЪЛЕД ДАВЫДА ЯКЕРСАНА

Працяг са старонкі 7

само клалася на палатно. Цялпер тут усё ня так. Баяся, празь які час тут зъменіца ўсё. Няма больш нашага з Вамі Віцебску...

Што ж ёсьць у той самай тэчыцы з Віленскай акадэміі яшчэ? Некалькі фатаздымкаў кубістычных скульптураў. Некалькі здымкаў драўляных і гіпсавых барэльефаў, на матывы беларуска-жыдоўскае арнамэнтыкі. Апроч таго, вялікая сэрыя лінагравюраў да розных казак, напрыклад, «Залатое яечка», «Дурны воўк», «Лісічка-сістрычка», «Музыка ды яшчарка», «Бабын козылік»... Стылёвая інтэрпрэтацыя гэтых казак надзвычай калірытная. Нешта тут і ад барочных дрэварытаў, нешта ад графікі Шагала... Але асабліва дзіўнымі падаюцца арнамэнты, у якіх пераплещены беларускія геаметрычныя матывы пляскатае разьбы й вышывак з мудрагелістым усходнім жыдоўскім арнамэнтам. Цікавы й самі фарматы гэтых гравюраў. Большасць з іх мае абрыс авалу, як на традыцыйных жыдоўскіх надмагільлях «мацевот». Нават канцоўка «Козыліка» выдае хутчэй на тонка-гіранічную трактоўку юдэйскага сымбалю — аленя... Апроч казачных, фантастычных сюжэтаў, тамсама ёсьць багата мальонкаў і гравюраў на дакументальныя сюжэты. Гэта й замалёўкі беларускіх гарадоў і мястечак. І карцінкі з жыдоўскага побыту. І невялічкая нізка, прысьвеченая эвакуацыі й падзеям вясенага міжчася 14-21-га гадоў... Ёсьць таксама некалькі ранейшых аркушоў, цяжка вытлумачыць, сымбалічнага зъменісту: нейкія бясполыя астэнічныя постапі ў садзе, невядомых краёў архітэктура, уплещеныя ў мудрагелістыя выявы лілэяў. Напэўна, гэта творы яшчэ рыскае, даваеннае пары...

«Я на съмею спадзявацца на тое, каб Вы прынялі нейкі ўдалець у вырашэнні майго лёсу. Прашу Вас аб адным — ня дайце згінуць бяззнаку ўсіму гэтаму, што я дасылаю да Вас. Тут плён усяго майго мастакоўскага жыцця. Многае рабіў я для Беларускага дзяржаўнага музею, пакуль меў замовы ад дырэктара Ластоўскага. Але доўга ад яго не было вестак. Я сам ездзіў у Менск. Яго нідзе няма.

ШТО Ў ПОЛАЦКУ ДЗЯЕЦЦА

Егор Пэн і Даўыд Якерсан з жонкай. 20-я гады

Прапала й багата маіх работай. Тут амаль усё, што засталося. Давярою гэта Вам. Дзеля нашае памяці пра Беларусь, пра Віцебск. Каб была магчымасць выдаць хоць частку гэтага ў Ленінградзе... Вы, я ведаю, яшчэ маеце там знёмых. Я ўжо не. Ніводзін мой ліст не знайшоў адказу. Ад гэтага цяпер залежыць надта шмат. Прадчуваю, што мае пакуты й пакуты майго біблейскага народа (я ведаю Вашую прыязнасць да яго) ня сконччаныя.

Якерсан быў правінцыялам ідэалістам. Ён меркаваў, што калі ў Ленінградзе па-ранейшаму выходзяць кнігі ў аздобе Дабужынскага, дык і ён сам мае там нейкую вагу. Дабужынскі з 33-га году ўжо не рызыкаваў зьяўляцца ў былой расейскай сталіцы. Там дадрукоўвалі яшчэ тэя ягоныя рэчы, што праляжалі шмат гадоў. Ды ягоне становішча ў міжваеннай Літве выглядала няпэўным... Гэтаксама, відаць, Якерсан перабольшваў прыязнасць Дабужынскага да ягоных суплеменінікаў. Заўсёды

гіранічна ветлівы арыстакрат, націральна, ніколі ня мог апусціцца да нейкага антысемітызму. Пагатоў, твар у твар. Хоць у сваіх дзінёнак ён быў больш шчыры. І ягонае стаўленне да жыдоў было тыповым для ягонага кола — паблажліва-гіранічным... Але ці може ён застасцца раўнадушным да гэтаке мальбы? Якерсан спасылаўся на блізкія й зразумелыя Дабужынскому рэчы...

«На маляваныне і жывапіс я заўсёды глядзеў са сваёй кропкі, ішоў па пракладзеным мною самім шляху й іншых вёў гэтай дарогаю... Каму ж я ўдзячны найбольш, дык гэта нашаму старому настаўніку, дарагому Юрку Міхайлавічу. Я ніколі ня здолеў бы адмовіцца ад гэтага, відавочна, гане і ўсім нам, тут у Віцебску, факту... Няма болей старога Пэна. Гэта несправядліва й страшна. Ня верце нікому! Тоё, што пішуць

тут, няпрауда... Сёньня пад сумленным чалавекам разумеюць у нас прастака, блізкага да юродзівага. На таго, хто прамаўляе сло-

вы пра гонар, глядзяць цялера як на слабаразумнага ці на рамантичнае дзіцё».

У ноч з 1 на 2 красавіка 1937-га году Егору Пэн, ці Юры Міхайлавіч, як яго называе Дабужынскаму Якерсану, быў па зльверску забіты ў сябе дома. Забойства гэтае, на першы погляд, абсалютна бессэнсоўнае, дагэтуль не раскрытае. У ім звязанае зілі сваякоў Пэна. Маўляў, ім патрэбныя былі гроши. Але куды тэя гроши ў 37-м. Пагатоў, менавіта сваякі й мусілі ведаць, што ў Пэна тых грошай не было... Настаўнік гэткіх мастакоў, як Шагал, Лісіцкі, Цадкін, Рояк, Якерсан, ды яшчэ сотні, жыдоў і беларусаў, сыйшоў з жыцця брутална й цёмна. Гэта вусцішна скончылася вялікай кароткай эпохе віцебскай школы. Якерсан настойвае, што «вакол усё няпрауда»... Можа гэта трымлівая боязь, што скразіць з кожнага радка ягонага ліста, мае трывалыя падставы? Можа ён ведаў сапраўных забойцаў ў іхнія матывы?

Траба разумець, Дабужынскі ня мог даць рады творам Якерсану. Моя і слушна зрабіў. Бо ў тагачасным Ленінградзе ім не было месца. Якерсан да апошніх дзён быў пры сваім любімым настаўніку. Пасля ягонага трагічнага скону ён зляждзеў у Москву. Ягоныя графічныя творы адпраўляюцца ў Літву, магчыма дзякуючы каму з дыпламатаў. Но ў Пэн быў родам з Літвы. Абставіны съмерці Пэна не магілі не насыцярожыць тых, хто ведаў, што тае бальшавізм... У Коўне пасыльку атрымаў Дабужынскі. І зрабіў з ёю саме разумнае — адправіў на перахаваныне ў Вільню. Но юніверсітэт Літвою зблізіўся фашыстоўскім хмары. У 1939 годзе Дабужынскі ад'ехаў на Захад... Ці

згадваў ён калі той адчайны ліст мастака, які гэтах хадеў зьберагчы хоць нешта па сабе? І што думаў Якерсан, гэта к іншым атрымаўшымі ніякіх звестак ад свайго колішняга калегі? Так ці йнакш, ён яшчэ колькі гадоў працуе ў Москве, робіць не вялікія скульптуры й малюе. Ажно пакуль не зьнікае на заўжды. Зьнікае наогул, нават са старонак кніг пра беларуское мацтва...

Сёння ўжо і ня знойдзеш таго, хто першым пра мовіў гэтае страшнае слова: дэмакратыя. Звяяруга той цялера сядзіць у сваёй нары, стряпянаеца ад кожнага зыку і не вылазіць вонкі нават па пільнай патрэбе. Але хто б ён ні быў, той недалуга, ясна адно: слова гэтае ён прыцягнуў з суседнім Вялікім Багнам. У той час дэмакратыя ў суседзяў ужо віхурила і замест таго, каб рыхтавацца да сезуна дажджоў і рыць глыбокія норы, тамтэйшыя звяяры паласкалі раты на мітынгах, а потым, падзяліўшыся на партыі, доўга лаяліся і кідаліся адно ў другога кедравымі шышкамі.

Сёння пра дэмакратыю ніхто і ня згадвае, а сем гадоў таму нібыта чмутра якай апанавала на сельнікаў Белага Лесу. Яны павылазілі з барлогаў і нораў, прадзерлі прыспаныя вочы і сталі ўголас лаяць небараку Льва — гаспадара тутэйшых мясцін, — ды патрабаваць ад яго свабоды друку, прыватнай уласнасці й правядзення дэмакратычных выбараў.

Лёў, вядома ж, мог гыркнуть, а то і разьдзерці каго з гарлапанаў, але той парой і на яго найшло ачмурэнне. Ён сядзеў у сваёй пічоры, піў нагом медакуву і напаўуха слухаў бязладную гаману, што далятала ад Вячыстага Баабаба — месца, дзе звычайна зблізіліся гарлапаны. Урэшце гаспадару тутэйшых мясцін абрыйдлі бясконцыя мітынгі і ён даў загад — наладзіць выданы «Звяярнай газеты» і распачаць штодзённыя трансляцыі ляснога радыё. Павінны, аднак, заўважыць, што калі газета пачала выходзіць на добрай паперы і вялікім накладам, дык з электроннымі СМІ адразу ж узьніклі проблемы. Адну гадзіну на радыё вырашана было аддаць гарлапанам, а паколькі радыёрубка месцілася ў дупле згаданага баабабу, дык туды навыпераці лезылі аматары пагарлаць у мікрофон. І вось, калі падчас чарговай бойкі, няўрыйсціліваму Барсуку надарвалі вуха, а вілахвостай Чайцы — штатнаму работніку радыё — выдзерлі паўхваста, ля дупла паставілі двух мядведзяў, якія мусілі пускаць па чарзе, прамоўца да мікрофону, а на гучнагаварыльнік пасадзілі стракатага Дзятла, які адключачу трансляцыю, калі хто перабіраў свой час.

Свабода слова, такім чынам, была забясьпечана. Дзеля поўнай дэмакратыі заставалася толькі правесці прыватызацыю ды арганізацца выбары новага гаспадара Белага Лесу. Вось тут Льву і давялося пачухаць парадзелую грызу. Дый дзіва што! Пасправаў, прыватызуць тэя ж пышкі...

Між тым, жарсыці ля Вячыстага Баабаба кожнага дня напаліліся. Дэмакраты сагналі з гучнагаварыльніка стракатага Дзятла, пасадзілі там чорнага Дразда і ўжо не адну гадзіну, а круглыя содні гукалі ў мікрофон, патрабуючы выбараў. Нарэшце, скрычаўшыся, яны прыйшлі да пічоры і сталі гамузам скандаўца, патрабуючы адстакі «намэнклятурнага Ільва». І хадзіць ля пічоры сядзіць тузін шакалаў са службамі аховы, ахойнікі лавілі зяпамі мух, лена чухаліся і ўсім са сваім выглядам паказвалі, што

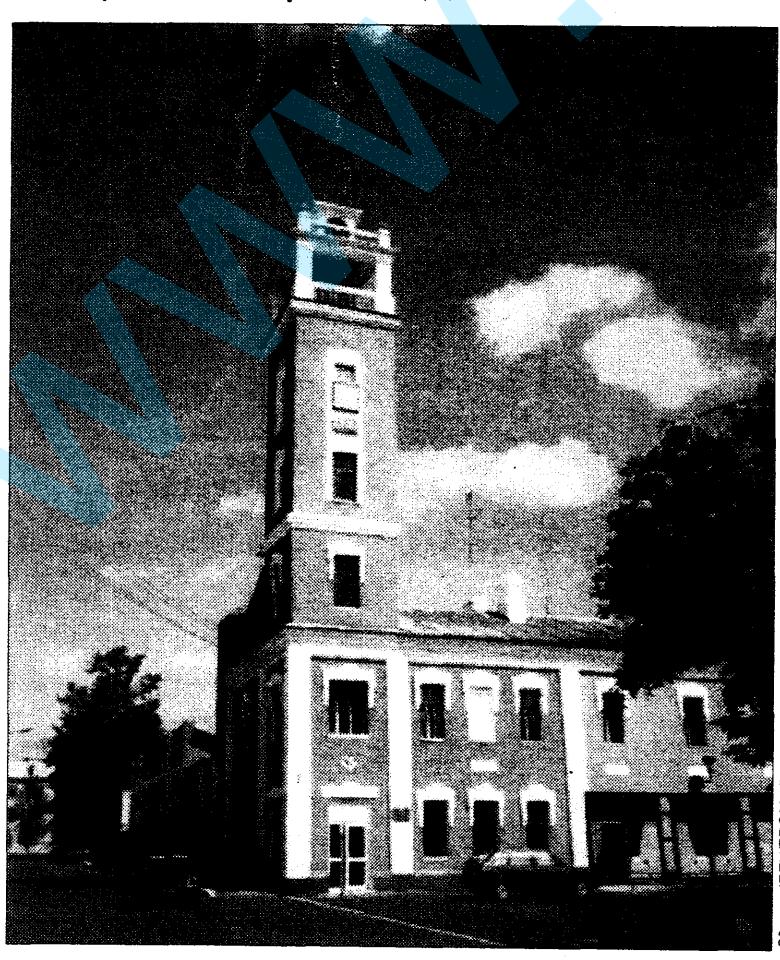
«МЯСЦОВЫ ЧАС» НЕЛЬГА СПЫНЯЦЬ

У сярэдзіне 90-х полацкі рок-гурт «Мясцовы час» практична спыніў сваё існаванье. Але на радасць шматлікім фанам у 1998 годзе ўзнавіўся і пачаў актыўнае музычнае жыццё. У выніку праз год выйшаў новы магнітальбум гурта «Халі-Галі...». Але ў 2000 годзе «МЧ» зноў патрапіў у складаную сутаницю. Музыкаў ахапіў апатыйны сындром, да таго ж у Новую Зэляндыю зъехаў гітарыст полацкай каманды №1 Сяргей Часнакоў. Цэлы год гурт не працаў, у выніку прапусціў усе агульнакраёвія канцэрты й фэсты, у тым ліку і два апошнія «Басовішчы», і не патрапіў на новы праект БМА СД «Вольныя танцы: Новая альтэрнатыва». Але лідеру і вакалісту гурта Алею Кузьміну надакуцьла лайдачыць, у хніуні ён засёў за працу над сольным альбомам. Хутчэй за ўсё, гэта будзе акустычны праект. Кузьмін ужо напісаў для «сольніка» пяць новых песень.

Васіль Кроква

ПОЛАЦКАКІ ПЕРАМАНІУ ПРАФЭСАР 3 МАСКВЫ

Сёлета ў Полацак вярнуўся доктар філялягічных наукаў, вядомы знаўца немецкай літаратуры Аляксандар Гугнін. Яго дзяяціцтва прайшло ў горадзе на

Здымак: REX/PROMedia

Вінцэсь Мудроў

АХВЯРА ДЭМАКРАТЫІ

абараняць гаспадара ім зусім не выпадае.

Неўзабаве Леў прызначыў выбары і пры гэтым цяжка ўздыхнуў. «А як не аберуць?» — падумаў быў цар звяроў і тут жа адагнаў такую думку.

Хвалявацца і сапраўды не было падставаў. Галоўны Шакал прынёс сьпіс тых, хто гарлае ля баабаба, і сьпіс той аказаўся ня надта вялікім. Да таго ж Бабёр — галоўны рэдактар «Звярынай газэты» — правёў аптытанье на сельніцу Белага Лесу і высьветліў, што ў сённяшняга ляснога гаспадара напроту няма канкурэнтаў. І ўсё-такі стрэмка непакою вярэдзіла львіную душу. Напярэдадні першага туру выбараў ён патэлефанаў старому сябру — чаратоваму Кату, які жыў у Вялікай Багне і таксама любіў медавуху. Кот звязаўся ў той жа дзень, вышпіў цэбар хмельнага пітва і, абняўшы Ільва, п'янатым голасам прамармытаў: — Ды не хвалюйся ты, Лёва... Ды якія там выбары! Гыркні пару разоў, каб іх усіх бятунка праняла...

У Вялікай Багне ўсё было вялікае. Вось і чаратовы Кот быў ростам з Ільва: чорны, памаўзлы, з круглымі жоўтымі вачымі і адвечна перапэцканым у мазуту хвастом. У Вялікай Багне таксама валадарыў Леў, але хворы і дарэшты ўліты. Чаратовы Кот і карыстаўся гэтым: краў разам зь іншымі катамі гаспадарскае добро — часцей за ўсё, нафтапрадукты, і пры гэтым кожнага разу перапэцкаваў хвост альбо вушы.

Сябруковыя слова супакоілі Леўю. Яны выпілі на разъвітаньне па цэбу медавухі, смачна абняліся, і Бабёр — галоўны рэдактар «Звярынай газэты» — зазніў гэты момант, каб на наступны дзень даць фотаздымак у газету.

На наступны дзень, ад самага ранку, газэта з памятным фотаздымкам была расклеена па дрэвах, але яе ніхто не чытаў. Усе беглі да Вячыстага Баабаба, дзе — таксама ад ранку — з гучнагаварыльніку вырывалася на прасыцяг мэлёдія з кінафільму «Мой ласкавы пішчотны звяруг», і дзе, надзеяна прыматаўана да неабдыннага стаўбура, вісела чырвоная выбарчая скрыня.

Апісваючы падзеі, якія надарыліся ў Белым Лесе, мы не здарма абрали такі жанар, як казка. Но ж гэта толькі ў казках цара звяроў на выбарах можа апярэдзіць, ды яшчэ зь вялікім адрывам, нікому не вядомы Мурашкаед.

Наперадзе, аднак, быў другі тур і Леў, які два дні піў без пра- буду, на трэці дзень сабраў у пячоры свой выбарчы штаб.

Гаспадар Белага Лесу сядзеў у тарцы стала і сівідруюча- дапытлівымі вачымі глядзеў на падначаленых. Праваруч ад яго варушыўся ў крэсле шэры Войк — кіраунік выбарчага штаба.

казка

бу. Яшчэ зусім нядаўна гэты самы Воўк блукаў, пабіты і галодны, па лесе і мінулы перадзім'ем, дарэшты скалеўши, скраў з грамадзкага складу аўчыны кажух. Вартайнікі яго злапалі; небараку пагражай суд, але, як тое часта здараецца ў Белым Лесе, злодзей апынуўся не ў судзе, а ў Ільвінай адміністрацыі. З той пары Ваўка стала не пазнаць. Поўсць вайчыная забліщчала, пыса акруглела, а на галаве звязаўся цыліндар: Воўк знайшоў яго недзе на ўзълеску, нацубіў, дзеля паважнасці, на левае вуха і быў з тae ногоды празваны Капіталістам.

Насупраць шэрага Ваўка сядзеў ільвіны дарадца Шашок, вядомы тым, што замятаў хвастом свае сцяльды. На свайго дарадцу Леў, аднак, рупіўся не глядзець. Шашок быў прысланы з Вялікай Багне і шпіёніў за гаспадаром. Леў пра гэта ведаў, але нічога зрабіць ня мог. Супроць суседзяў не папрэш: там нават каты велічыней з тыгра.

Далей сядзелі, падцяўшы хвасты, Бабёр з Галоўным Шакалам і яшчэ пару гіенаў — дэпутатаў ляснога парлямэнту.

— Ну дык што... так і будзе маўчадзь? — выдыхнуў Леў, неадрыўшы пазіраючы на падначаленых. Усе сядзелі, панурыўши галовы і Леў, грукнуўши лапай па стале, злавесна рыкнуў: — Хто ён наогул такі, гэты Мурашкаед? Адкуль ён узяўся?

Запанавала гнятлівая цішыня, якая перарывалася ляскатаньнем ільвінага хваста аб падлогу. Невядома — колькі б доўжылася гэтая ціша, ды тут шэры Воўк звялянуў, паправіў цыліндар і разгарнуў скрутак дробна сьпісанай бяросты.

— «Мурашкаед звычайны... Mungotrophus tridactyla — з цяжкасцю прачытаў Воўк і аддзымуўся. — Даўжыня цела 120 сантымэтраў, важыць 22 кілаграммы. Морда выцягнутая, трубкападобная...»

— 22 кілаграммы вагі, — пра-

мовіў Леў, з кіслай усымешкай хітаючы гаравою. — У мяне яйцы больш важаць...

Ізноў запанавала цішыня і Леў, раскінуўшыся ў крэсле, з сардечным клёкатам у горле запытаў: — Ну вы хоць уяўляеце — якой нікчэмнасці мы аддаем свае лёсі!

— У яго язык 60 сантымэтраў, — падаў голас Бабёр, паціраючы мокру патыліцу. — Лупіць ім як перніцай. Чуец?

Усе наструнілі слых. Удалечыні гулкім рэхам абзывалася ляскное радыё. Звяяглівы голас то мацнеў, то цішэў, зрываючыся на высокай ноце, і разабраць можна было толькі асобныя слоўы.

— І што ён там прамаўляе? — запытаўся Леў.

— Абяцанкі сыпле, — азвяўся Бабёр. — Цяпер, кажа, ні на паліваньне, ні на вадапой хадзіць ня трэба: у кожнага будзе і вада, і ежа.

— Яны што, зь неба зваліца? — хмыкнуў Леў. Пачуўши, якую лухту вярзе супернік, цар звяроў пажаваў, задаволена пачухаў валасатую грудзіну. — Хто ж гэтamu балбатуну дасць вёры!

— Дадуць! — гамузам адка- залі падначаленія, — усё жыцьцё сядзелі ў норах, цяпер во па- вылазілі... слухаюць, ляпы раскрыўши.

Усымешка зьбегла з ільвінай пысы і пыса прыкметна выцягнулася ўшыркі. Толькі цяпер дайшло да гаспадара — зь якім небяспечным супернікам звёў яго пакручасты лёс. «Граба звяязаца з Катом, можа чым даца можа», — падумаў Леў і падняўся з крэслы.

Не сказаўши ні слова падначаленым, Леў пайшоў у дальні канец пячоры, дзе вісеў тэлефон і зьняў слухаўку. З Вялікай Багнай доўга не злучалі, нарэшце, злучылі і мэмбрану скалану незадаволены кашэчы голас:

— Слухаю.

— Ну, чуў, што ў нас нада-

вова кашлянуўшы.

— Чуў, — муркнуў Кот і ўзыхнуў. — Ты, браток, выбачай, але мічым дапамагчы не могу. Тут у нас шаблезубыя тыгры абудзіліся, да ўлады лезуць. Яны твайго суперніка і падтрымалі... — на другім канцы дроту яшчэ нешта казалі, ды

Леў ня стаў слухаць — мацюкнуўся, з грукатам павесіў слухаўку, і за сьпінай ягонай мільгану ўзвішны цен: эта Шашок, падслухаўшы тэлефонную размову, вужком прасылінў ля сцяны.

Дзесьцы праз гадзіну, сёрбнуўшы медавухі, Леў вярнуўся да стала і не знайшоў там сваіх падначаленых.

— Эй, дзе вы там? — незадаволена гукнуў цар звяроў і млява рэха паволі аціхла ў дальнім канцы пячоры. Усхваліўшы, ён выйшаў на падворак, рыкнуў, што меў сілы, і з бліжэйшых кустоў вытыркнулася задаволеная пыса Барсuka — галоўнага ляснога гарлапана.

— Што, скончылася тваё панаваньне? — Барсук штосьці жаваў і вочы ягоныя съвяціліся ад шчасця. — Цівуны твае да новага гаспадара зьбеглі. Вунь, на ўзълеску, нараду ладзяць. Дае ім пытлю — аж тут чуваць.

— Як гэта — зьбеглі?.. — прашантай Леў і плюхнуўся азадкам на гарачы пясок.

Ужо і сонца прыхавалася ў засен баабабаў, і вечаровы ветрык крануўся сьпіны, а Леў усё сядзелі і думаў — які гноўны сьев і які подлый істоты яго насяляюць.

Цэлі тыдзень Леў не выходзіў з пячоры: спаў, піў медавуху, потым ізноў спаў і пэўнага ранку яго абудзіла гучнае карканье. Небарака разьмежыў цяжкія павекі, але ўбачыў не Варону, а вілахвостую Чайку — тая сядзела на цэбры з пад медавухі і чысьціла пёры.

— Кар-р, — гракнула Чайка, убачыўши, што былы гаспадар ачуўся ад сну. — Цябе Шашок выклікае. Будзе чакаць

а пятай гадзіне ля Гнілога Пня.

Леў роспачна пазяхнуў і, ня ведаючы, што сказаць у адказ, запытаўся: — Чаго гэта ты на чужой мове гарлаеш?

— У нас цяпер дзівюмоўе, — азвалася госьця і вомігам вылещела з пячоры.

Леў ізноў пазяхнуў і наспіўся. Цару звяроў, хай і адстаўному, бегаць па выкліках нібыта і не выпадала, але ж цікава было ўведаць: навошта яго выклікаюць? І Леў, падумаўшы, што яму, відаць, прапануюць нейкую пасаду, рушыў да Гнілога Пня.

Па дарозе ён сустрэў нейкую дзіўную белагаловую істоту, якая кульгава клыпала, аба- піраючыся на сувакаты друк. Падышоўшы бліжай, Леў пазнаў Барсuka — галоўнага ляснога дэмакрата. Галава барсучына была забітаваная, а левая лапа матлялася на тальмаху.

— Хто гэта цябе? — уразіўся Леў.

— Ш-шакалы... — выдыхнуў Барсук, зірнуўшы праз плячу ў бок Вячыстага Баабаба.

«За мaim панаваньнем цябе нікто ня біў», — хацеў было сказаць Леў, але тут на Вячыстым Баабабу абудзілася ляскное радыё і Чайка, гракнуўшы па-варонінаму, натхнёна засаката: — Сёння ў нас у гасцях Варона Загуменная. Яна раскажа — як на загуменны ўспрынятая ініцыятыва Усежывёльнаабранага Гаспадара па наядзені падрадку ў лесе...

Леў з Барсуком пераглянуўся, хітнулі галовамі і разыплюці ў розных бакі.

За апошні тыдзень шмат што зьмянілася ў лесе. Вось і былога дарадцу цяпер было не пазнаць. Ранейшым часам ён бегаў вакол шэфа на паўсагнутых, а зараз сядзелі на Гнілым Пні і з нахабным выглядам матляў задній лапай.

— Прасілі табе перадаць, каб ты сядзелі ціха і не балбатаў лішнія, — прагугнёў Шашок, не павітаўшыся.

Леў быў наогул істотай дабрадушнай і ніколі не паказваў кіпцюроў, але тут кіпцюры самі выпрасталіся зь мяккіх падушачак. Шашок гэта заўважыў, а таму пусціў смурод і зынк з відавоку.

— А будзеш балбатаць — вусы выскубем і хвост вузлом заляжам, — крикнуў напаследак былы дарадца і вялікай зграя шакалаў заварушылася ў навакольных кустах.

На смурод зъляцеліся муhi: яны леззлі ў вочы, казыталі ў носе, съвярбліва поўзлі па сьпіне. Леў ляжнуш ю па баках мяцёлкай хваста, страсянуў, ратуючыся ад заедзі, кудлатай грывой і прамові фразу, якую потым доўга паўтаралі на сельнікі Белага Лесу:

— І на х... мне была гэта дэмакратыя?

САБАЧЫЯ ГІСТОРЫ

Віктар Шніп

Адзін сабака ўтапіўся ў сажалцы. Граждан бачыў, як гэта здарылася, і сам пайшоў у міліцыю, дзе напісаў: «Прашу ва ўсім, што здарылася ў сажалцы, лічыць вінаватай Граждану. Я зь ёй катэгарычна ня згодны, бо яна пяць гадоў і трох месцы назад пазычыла ѿ мене струблёў на праўпой і не аддала. На гэтым застаўся верным ідэям, якім навучыўся ѿ Карла і Маркса».

Адзін сабака супстэр Граждана ў спартыўным комплексе «Спартак». А Граждан яму і кажа: «Тут мяне паважаюць. Тапачкі далі!»

Адзін сабака лавіў рыбу. Ішоў Граждан побач і трапіў на кручок.

Аднаму сабаку захацелася жыць добра. Граждан ня даў.

Адзін сабака пахеў у вёску. Съедам на ровары прыхеў Граждан і ноччу на вёску раскленіў уёткі з заклікам галасаваць за саюз мяча і арала.

Аднаго сабаку вылучылі на прэмію. Граждан даведаўся пра гэта і напісаў просьбу: «У сувязі з тым, што я Граждан, прашу даца мне званыне заслужанага дзеяча культуры!»

Аднаму сабаку сучка прызналася ѿ каханні. Граждан лавіў мышай і вучыў іх браханец на сабак.

Адкую звязаўся адзін сабака – ніхто ня ведае. А Граждан хваліцца, што ў яго бацька быў, і ён ледзь выжыў пад час бамбардзіроўкі кароўніка сіламі НАТА.

Там, дзе зьбіраюцца Гражданы, аднаму сабаку німа чаго рабіць.

Да аднаго сабакі прыходзілі цімуроўцы, а да Граждана Паўлік Мароза.

Калі, аднаму сабаку насыпалі солі на хвост, ён быў задаволены, даведаўшыся, што гэта зрабіў Граждан.

У аднаго сабаку быў сябар Граждан. Сабака нікому пра гэта не казаў. Граждан хацеў пахвалицца, але баяўся, што ніхто не паверъць.

Адзін сабака курыў «Прыму». Граждан купляў «Мальбара», а пасля ёй бульбу і думай павесіцца.

Пры аднаму сабаку служыў Граждан. Сабака мей орден, а ў Граждана быў медаль за добрыя паводзіны на пажары Масквы.

Адзін сабака быў добраахвотнікам у армії Пілсудзкага. Граждан ляжаў на печы і чакаў канца сьвету.

Аднаму сабаку выбілі з рук серп і молат. Граждан скліў серп і молат і зрабіў з іх молат і серп.

За аднаго сабаку хацелі выйсці замуж усе, хто мог. Граждан быў першым жаніхом, якому прыслалі гарбуз, з якім ён спаў цэлую зіму.

Аднаму сабаку заўсёды сумна. Граждан, наўрат калі бывае адзін, ведае, што трэба піць на гэтым съвеце, бо на тым ніхога не дадуць.

Калі адзін сабака ляцеў на самалёце, Граждан залазіў на дрэва і кричаў: «Мама, а я лётчыка люблю!»

Ад Гражданоў

У аднаго Граждана прозвішча было «Сабака». А сабака сказаў яму: «Калі б у мяне прозвішча было «Граждан», я б павесіўся». І павесіўся.

Адзін сабака лічыў сябе патрыётам і пеў «інтэрнацыянал». А Граждан быў шлегам трох выведак і ненавідзеў жыдоў.

Адзін сабака паехаў за мяжу. А вярнуўся Гражданом.

Параілі аднаму сабаку напісаць данос на суседа. А сабака адказаў: «Пісаць даносы – мой гражданска абавязак».

Адзін сабака бегаў днём з запаленым ліхта-

ром па вуліцах і шукаў Граждана.

Адзін Граждан пісаў сабачыя гісторы. А сабакі пра гэта нічога ня ведалі і ведаць не хацелі.

Пайшоў аднойчы Граждан у краму. А там адны сабакі ў гражданскім.

Адзін Граждан вывучыў сабачую мову. Даведаўся пра гэта сабака і абурыўся: «У нас кто як хайці, той так і гаўкае».

Alex зь Менску

Аднойчы сабака захацеў пайсьці ѿ цырульню. Але перадумаў, бо лепш цёпла, чым голым хадзіць.

Адзін сабака паспрачаўся з уладай. І яму не далі ёсьці.

У казках сабака заўсёды разумны. А Граждан – усялякі.

Кніжак сабака не чытае. Лістоў не атрымлівае. Ніяма і сяброву. Адзін Граждан.

Было ѿ Граждана сем сабакаў. І ўсе разумныя.

Граждан надумаўся пашырыць інфармацыйную прастору. Калі ён улез у будку, сабака яго ўкусіў.

Сабака не любіў прыдурвашца, а калі чаго не разумеў – пужаўся.

Сабака ўмёў лічыць да двух, бо білі яго два вахцёры.

Сабака ня любіць вершаў, бо жыцьцё – гэта суцэльная проза.

Сабака не любіў рыбу, бо яна так і чаплялася косткамі за горла. А Граждан любіў, бо яна маўчала большую частку жыцьця.

Сабака не любіў прыдурвашца, а калі чаго не разумеў – пужаўся.

Сабака ўмёў лічыць да двух, бо білі яго два вахцёры.

Сабака ня любіць вершаў, бо жыцьцё – гэта суцэльная проза.

Сабака не любіў рыбу, бо яна так і чаплялася косткамі за горла. А Граждан любіў, бо яна маўчала большую частку жыцьця.

Сабака не любіў прыдурвашца, а калі чаго не разумеў – пужаўся.

Сабака ўмёў лічыць да двух, бо білі яго два вахцёры.

Сабака ня любіць вершаў, бо жыцьцё – гэта суцэльная проза.

Сабака не любіў рыбу, бо яна так і чаплялася косткамі за горла. А Граждан любіў, бо яна маўчала большую частку жыцьця.

Сабака не любіў прыдурвашца, а калі чаго не разумеў – пужаўся.

Сабака ўмёў лічыць да двух, бо білі яго два вахцёры.

Сабака ня любіць вершаў, бо жыцьцё – гэта суцэльная проза.

Сабака не любіў рыбу, бо яна так і чаплялася косткамі за горла. А Граждан любіў, бо яна маўчала большую частку жыцьця.

Сабака не любіў прыдурвашца, а калі чаго не разумеў – пужаўся.

Сабака ўмёў лічыць да двух, бо білі яго два вахцёры.

Сабака ня любіць вершаў, бо жыцьцё – гэта суцэльная проза.

Сабака не любіў рыбу, бо яна так і чаплялася косткамі за горла. А Граждан любіў, бо яна маўчала большую частку жыцьця.

Сабака не любіў прыдурвашца, а калі чаго не разумеў – пужаўся.

Сабака ўмёў лічыць да двух, бо білі яго два вахцёры.

Сабака ня любіць вершаў, бо жыцьцё – гэта суцэльная проза.

Сабака не любіў рыбу, бо яна так і чаплялася косткамі за горла. А Граждан любіў, бо яна маўчала большую частку жыцьця.

Сабака не любіў прыдурвашца, а калі чаго не разумеў – пужаўся.

Сабака ўмёў лічыць да двух, бо білі яго два вахцёры.

Сабака ня любіць вершаў, бо жыцьцё – гэта суцэльная проза.

Сабака не любіў рыбу, бо яна так і чаплялася косткамі за горла. А Граждан любіў, бо яна маўчала большую частку жыцьця.

Сабака не любіў прыдурвашца, а калі чаго не разумеў – пужаўся.

Сабака ўмёў лічыць да двух, бо білі яго два вахцёры.

Сабака ня любіць вершаў, бо жыцьцё – гэта суцэльная проза.

Сабака не любіў рыбу, бо яна так і чаплялася косткамі за горла. А Граждан любіў, бо яна маўчала большую частку жыцьця.

Сабака не любіў прыдурвашца, а калі чаго не разумеў – пужаўся.

Сабака ўмёў лічыць да двух, бо білі яго два вахцёры.

Сабака ня любіць вершаў, бо жыцьцё – гэта суцэльная проза.

Сабака не любіў рыбу, бо яна так і чаплялася косткамі за горла. А Граждан любіў, бо яна маўчала большую частку жыцьця.

Сабака не любіў прыдурвашца, а калі чаго не разумеў – пужаўся.

Сабака ўмёў лічыць да двух, бо білі яго два вахцёры.

Сабака ня любіць вершаў, бо жыцьцё – гэта суцэльная проза.

Сабака не любіў рыбу, бо яна так і чаплялася косткамі за горла. А Граждан любіў, бо яна маўчала большую частку жыцьця.

Сабака не любіў прыдурвашца, а калі чаго не разумеў – пужаўся.

Сабака ўмёў лічыць да двух, бо білі яго два вахцёры.

Сабака ня любіць вершаў, бо жыцьцё – гэта суцэльная проза.

Сабака не любіў рыбу, бо яна так і чаплялася косткамі за горла. А Граждан любіў, бо яна маўчала большую частку жыцьця.

Сабака не любіў прыдурвашца, а калі чаго не разумеў – пужаўся.

Сабака ўмёў лічыць да двух, бо білі яго два вахцёры.

Сабака ня любіць вершаў, бо жыцьцё – гэта суцэльная проза.

Сабака не любіў рыбу, бо яна так і чаплялася косткамі за горла. А Граждан любіў, бо яна маўчала большую частку жыцьця.

Сабака не любіў прыдурвашца, а калі чаго не разумеў – пужаўся.

Сабака ўмёў лічыць да двух, бо білі яго два вахцёры.

Сабака ня любіць вершаў, бо жыцьцё – гэта суцэльная проза.

Сабака не любіў рыбу, бо яна так і чаплялася косткамі за горла. А Граждан любіў, бо яна маўчала большую частку жыцьця.

Сабака не любіў прыдурвашца, а калі чаго не разумеў – пужаўся.

Сабака ўмёў лічыць да двух, бо білі яго два вахцёры.

Сабака ня любіць вершаў, бо жыцьцё – гэта суцэльная проза.

Сабака не любіў рыбу, бо яна так і чаплялася косткамі за горла. А Граждан любіў, бо яна маўчала большую частку жыцьця.

Сабака не любіў прыдурвашца, а калі чаго не разумеў – пужаўся.

Сабака ўмёў лічыць да двух, бо білі яго два вахцёры.

Сабака ня любіць вершаў, бо жыцьцё – гэта суцэльная проза.

Сабака не любіў рыбу, бо яна так і чаплялася косткамі за горла. А Граждан любіў, бо яна маўчала большую частку жыцьця.

Сабака не любіў прыдурвашца, а калі чаго не разумеў – пужаўся.